

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА
ҚИЛИШ АКАДЕМИЯСИ ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР
БЕРУВЧИ DSC.31/31.12.2020.YU.67.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ
КЕНГАШ АСОСИДАГИ БИР МАРТАЛИК ИЛМИЙ КЕНГАШ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ
АКАДЕМИЯСИ**

МАРДАНОВ ФАРХОД НАРЗУЛЛАЕВИЧ

**ЕРЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА МУҲОФАЗА ҚИЛИШ
СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ**

12.00.08 – Жиноят ҳуқуқи. Жиноят-ижроия ҳуқуқи (юримдик фанлар)

**Юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2024

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси
Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)
Content of the abstract of the doctor of philosophy (PhD) dissertation

Марданов Фарход Нарзуллаевич

Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарликни такомиллаштириш масалалари 3-23

Mardanov Farkhod Narzullayevich

Issues of improving responsibility for crimes in the field of land use and protection.....26-44

Марданов Фарход Нарзуллаевич

Вопросы совершенствования ответственности за преступления при пользовании и охране земли 45-49

Эълон қилинган ишлар рўйхати

Список опубликованных работ

List of published works 50-52

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА
ҚИЛИШ АКАДЕМИЯСИ ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР
БЕРУВЧИ DSC.31/31.12.2020.YU.67.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ
КЕНГАШ АСОСИДАГИ БИР МАРТАЛИК ИЛМИЙ КЕНГАШ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ
АКАДЕМИЯСИ**

МАРДАНОВ ФАРХОД НАРЗУЛЛАЕВИЧ

**ЕРЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА МУҲОФАЗА ҚИЛИШ
СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ**

12.00.08 – Жиноят ҳуқуқи. Жиноят-ижроия ҳуқуқи (юримдик фанлар)

**Юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2024

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги хузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2021.1.PhD/Ү496 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация иши Ўзбекистон Республикаси Хуқуқни муҳофаза қилиш академиясида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме) Илмий кенгаш веб-саҳифасида (www.proacademy.uz) ва “Ziynet” Ахборот-таълим порталида (www.ziynet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Сафаров Джаҳонгир Исмоилович
юридик фанлар доктори, доцент

Расмий оппонентлар:

Ахраров Баҳром Джаббарович
юридик фанлар доктори, профессор

Камалова Дилдора Гайратовна
юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент

Етакчи ташкилот:

Ўзбекистон Республикаси
ИИВ Академияси

Диссертация ҳимояси Ўзбекистон Республикаси Хуқуқни муҳофаза қилиш академияси хузуридаги DSc.31/31.12.2020.Ү4.67.01 рақамли бир марталик Илмий кенгашнинг 2024 йил __ __ куни соат 14:30 даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100190, Тошкент шаҳар, Юнусобод тумани, Рихсий кўчаси 9-уй. Тел.: (998) 71 202-04-96; факс: (998) 71 202-04-96, info@proacademy.uz).

Диссертация билан Ўзбекистон Республикаси Хуқуқни муҳофаза қилиш академиясининг Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (__-рақами билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100047, Тошкент шаҳар Миробод тумани, Шаҳрисабз кўчаси 42. Тел.: (99871) 202-04-96, info@proacademy.uz).

Диссертация автореферати 2024 йил __ __ куни тарқатилди.
(2024 йил __ __ даги __-рақамли реестр баённомаси).

Б.Х.Пулатов

Илмий даражалар берувчи бир марталик Илмий кенгаш раиси, юридик фанлар доктори, профессор

М.Р.Анорбоев

Илмий даражалар берувчи бир марталик Илмий кенгаш котиби, юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD)

Ф.Х.Рахимов

Илмий даражалар берувчи бир марталик Илмий кенгаш қошидаги Илмий семинар раиси, юридик фанлар доктори, профессор

КИРИШ (PhD) фалсафа доктори диссертацияси аннотацияси

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда иқтисодиёт ҳамда ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг энг асосий омилларидан бири ер ресурслари ҳисобланади. FAO (БМТнинг озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги бўйича ташкилоти) маълумотларига кўра дунё ер фонди 13,4 млрд. га бўлиб, унинг 1,6 млрд. га ёки 11%гина қишлоқ хўжалиги мақсадларида фойдаланишга яроқли¹. Бироқ, табиий ва антропоген таъсирлар оқибатида қишлоқ хўжалигига яроқли ерларнинг миқдори ва сифати камайиб бормоқда. Ер ресурсларининг бир текисда тақсимланмаганлиги, глобал озиқ-овқат муаммоси, озиқ-овқат хавфсизлиги, иқлим ўзгариши каби экологик инқирозлар хавфи ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳаси давлат сиёсатининг энг устувор йўналиши сифатида белгиланишини тақозо қилмоқда. Бунда ер участкаларидан фойдаланиш, уларни тасарруф этиш, қишлоқ хўжалиги тасарруфидан чиққан ерлардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги ижтимоий муносабатларни жиноят-ҳуқуқий воситалар билан кўриқлаш долзарб аҳамият касб этмоқда.

Жаҳонда барқарор ривожланиш мақсадлари (SDG)га эришишда ер ресурсларидан самарали фойдаланиш, мураккаб экологик шароитдаги ҳамда деградацияга учраётган ерларни мониторингини олиб бориш, ер участкаларида антропоген таъсирлар туфайли вужудга келаётган салбий ҳолатларни аниқлаш ва уларга нисбатан таъсирчан давлат мажбурлов чораларини қўллаш масалаларига алоҳида аҳамият берилмоқда. Шунинг билан бирга, ер участкаларидан фойдаланиш ва уни ҳуқуқий тартибга солиш, жумладан жиноят-ҳуқуқий воситалар билан ҳуқуқий таъсир чораларини белгилаш, ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги айрим ижтимоий хавфли қилмишларни криминализация қилиш бўйича тадқиқотлар амалга оширилмоқда.

Республикамизда ҳам ер участкаларидан фойдаланиш энг муҳим мулкӣ ҳуқуқ сифатида кафолатланиши билан бир қаторда ер участкаларига бўлган талабнинг ортиб бориши шароитида бу борадаги ҳуқуқбузарликларни бартараф этиш, уларнинг олдини олишга қаратилган кенг қўламли умумижтимоий мақсадга йўналтирилган чора-тадбирлар, ер участкаларидан самарали фойдаланишнинг ижтимоий муносабатлардаги аҳамиятини ошириш, ер участкаларни ифлослантириш ёки бузиш, ердан фойдаланиш ёки уларни муҳофаза қилиш шартлари ёхуд талабларини бузиш, суғориладиган ер участкаларни ўзбошимчалик қилиб эгаллашга йўл қўймаслик юзасидан чоралар кўрмаганлик учун жавобгарлик муқаррарлигини таъминлаш, саноат соҳасида ҳамда қурилишни амалга оширишда ер бериш тартибини бузиш, суғориладиган ер участкаси ёки унинг бир қисмини ғайриқонуний тасарруф этишнинг олдини олиш бўйича қатор тадбирлар олиб борилмоқда. 2022 –

---

¹ FAO. 2022. The state of the world's land and water resources for food and agriculture (SOLAW) – Managing systems at risk. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome and Earthscan, London. <https://doi.org/10.4060/cb7654ru>

2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегиясида ҳам “тупроқ унумдорлигини ошириш ва муҳофаза қилиш, ер участкаларидан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш” каби устувор вазифалар назарда тутилганлиги ҳамда 2020 йилда ер сотиш, талон-торож қилишга оид 473 та жиноят иши кўзгатилиб, 543 киши жиноий жавобгарликка тортилган. Бу даврда 295 нафар мансабдор ер қонунчилигини бузиш билан боғлиқ жиноятларни содир этгани учун жавобгарликка тортилгани, уларнинг 119 нафари ёки 40 фоизини ер кадастри ходимлари ташкил қилганлиги¹, 2023 йил ҳамда 2024 йилнинг сўнгги 7 оyi давомида жами 1475 нафар шахсга нисбатан 1051 та жиноят иши² судлар томонидан кўриб чиқилганлиги ушбу соҳани илмий-амалий жиҳатдан тадқиқ этиш заруратини кўрсатади.

Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси (1994), Ер кодекси (1998), “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги (1992), “Давлат ер кадастри тўғрисида”ги (1998), “Дехқон хўжалиги тўғрисида”ги (1998), “Экологик экспертиза тўғрисида”ги (2000), “Экологик назорат тўғрисида”ги (2013), “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги (2014), “Қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ер участкаларини хусусийлаштириш тўғрисида”ги (2019), “Ер участкаларини ажратиш ва улардан фойдаланиш, шунингдек ерларни ҳисобга олиш ва давлат ер кадастрини юритиш тизими такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги (2021), “Тупроқни муҳофаза қилиш ва унинг унумдорлигини ошириш тўғрисида”ги (2024), “Ўзбошимчалик билан эгаллаб олинган ер участкаларига ҳамда уларда қурилган бинолар ва иншоотларга бўлган ҳуқуқларни эътироф этиш тўғрисида”ги (2024) қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Қишлоқ хўжалигида ер ва сув ресурсларидан самарали фойдаланиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (2019), “Ер ҳисоби ва давлат кадастрларини юритиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (2020), “Ўзбекистон – 2030” стратегияси тўғрисида”ги (2023) Фармонлари, “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (2017), “Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилиги тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги (2018), “Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш тизимини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги (2021) қарорлари ҳамда соҳага оид бошқа қонун ҳужжатларининг ижросини амалга оширишга ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Диссертация

---

¹ 2020 йил 1 февраль куни Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурада Ер майдонларидан ноқонуний фойдаланиш ва эгаллаб олишнинг олдини олиш бўйича республика комиссиясининг кенгайтирилган йиғилиши материаллари.

² Ўзбекистон Республикаси Олий суди статистик маълумотлари

тадқиқоти республика фан ва технологиялар ривожланишининг “Т. Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари” устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Мамлакатимизда ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарлик белгилаш ва уни такомиллаштиришнинг жиноят-ҳуқуқий жиҳатлари, шунингдек ушбу соҳада прокурор назоратини амалга оширишга оид масалалари Қ.Р.Абдурасулова, Р.Кабулов, М.Х.Рустамбоев, А.С.Якубов, А.Отажонов, С.Ш.Утемуратова ва М.Т.Абдухакимовлар, ерларни муҳофаза қилишнинг экологик-ҳуқуқий жиҳатларини такомиллаштиришга оид масалалар М.Б.Усмонов, Г.Ш.Узакова, Р.Ҳ.Кенжаев, М.Р.Мирзаабдуллаева ва Дж.И.Сафаров каби эколог-ҳуқуқшунос олимларнинг илмий ишларида ўрганилган.

Хусусан, Р.Кабулов, М.Х.Рустамбоев, А.С.Якубов, А.Отажоновлар экология соҳасидаги ва ерлардан фойдаланиш соҳасидаги жиноятларни квалификация қилиш, С.Ш.Утемуратова экология соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарликни такомиллаштириш, М.Т.Абдухакимов ер тўғрисидаги қонунчилик ижроси устидан прокурор назоратини такомиллаштириш, Р.Кенжаев эса ерларни муҳофаза қилишнинг ҳуқуқий муаммоларини тадқиқ қилганлар.

МДҲга аъзо мамлакатлар олимларидан Г.Е.Быстров, Б.В.Ерофеев, О.И.Крассов, А.Б.Венгеров, В.Н.Протасов, Н.А.Прохорова, Е.Н.Трубецкой, Г.Ф.Шершеневич, Н.М.Коркунов, А.А.Минаева, Н.В.Карлова, А.Х.Ходжиев, Ж.Х.Косанов, В.Н.Сидоренко, А.Г.Василенко, Д.С.Бугров, А.Ю.Колов, О.В.Бурлаченко, О.В.Шихалева, М.Н.Гаврилюк, А.В.Калиничев, В.Е.Некрасов, Н.П.Лотникова, Ж.Я.Резник, О.В.Котарева, С.В.Андреев, А.А.Минаева, Г.А.Писарев, Н.А.Алексеева, А.А.Гавва, Н.П.Гришин, Р.А.Савин, Е.Н.Иванова, Ю.Л.Грачкова, О.Г.Авдоница ва бошқалар томонидан ер участкаларидан фойдаланиш, уларни муҳофаза қилиш соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар учун жиноий жавобгарлик масалалари тадқиқ этилган.

Хорижий олимлар Г.Винтер, К.Дунер, Л.Кремер, Ж.Нассет, Н.А.Робинсон, Г.В.Ренгелинг, Р.Steinberg, Д.Хугес, В.Т.Даума ва бошқалар томонидан мавзунинг жиноят-ҳуқуқий ва ер соҳасидаги қонун ҳужжатларининг ўзига хос жиҳатлари ўрганилган¹.

Мамлакатимизда ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларнинг жиноят-ҳуқуқий жиҳатлари комплек тарзда тадқиқ этилмаган.

Диссертация мавзусининг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги.

---

¹ Бу ва бошқа манбалар диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхати қисмида келтирилган.

Диссертация иши Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш Академиясининг илмий-тадқиқот ишлари режасига мувофиқ “Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларга қарши курашишнинг жиноят-ҳуқуқий жиҳатларини такомиллаштириш муаммолари” мавзусидаги илмий тадқиқот лойиҳаси доирасида амалга оширилган.

Тадқиқот мақсади ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарликнинг жиноят-ҳуқуқий жиҳатларини такомиллаштиришга қаратилган таклиф ҳамда тавсиялар ишлаб чиқишдан иборатдир.

Тадқиқотнинг вазифалари:

ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш тушунчаси ҳамда ушбу турдаги жиноятлар учун жавобгарлик белгиланишининг ижтимоий заруратини аниқлаш;

Ўзбекистонда ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарликка оид қонун нормаларининг ривожланишининг тарихий жиҳатларини ўрганиш;

ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш билан боғлиқ жиноятлар объектив ва субъектив белгиларининг назарий-ҳуқуқий таҳлилин аналга ошириш;

ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасида содир этиладиган жиноятларни квалификация қилиш масалаларини ёритиш;

ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасида содир этиладиган жиноятлар учун жазо тайинлашнинг ўзига хос жиҳатларини очиб бериш;

ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасида халқаро стандартлар ҳамда айрим хорижий мамлакатлар тажрибаси таҳлилин аналга ошириш;

ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарликни такомиллаштиришга оид таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг объекти ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларга оид жиноят-ҳуқуқий муносабатлар тизими ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предмети ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларга қарши курашишга оид жиноят-ҳуқуқий масалаларини тартибга солишга доир норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларни амалиётда қўлланиши, ривожланган хорижий давлатларнинг қонунчилиги ва амалиёти, мазкур тоифадаги жиноятларга оид суд-тергов амалиёти, шунингдек тадқиқ этилаётган мавзуга доир илмий-доктринал қарашлар, концептуал ёндашувлар ва ғоялар ташкил қилади.

Тадқиқот усуллари. Тадқиқот ишини амалга оширишда индукция, дедукция, силлогизм каби мантикий услублардан, тарихийлик, компаратив, илмий манбаларни комплекс тадқиқ қилиш, статистик маълумотларни таҳлил қилиш, қонун ҳужжатлари талқини, ҳуқуқни қўллаш амалиётини ўрганиш, ижтимоий сўров, жиноят ишларига оид материалларни ўрганиш каби

усуллардан фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

ер, ер ости бойликларидан фойдаланиш шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузишда ифодаланадиган қилмиш натижасида кўп миқдорда зарар етказилса жиноий жавобгарлик белгиланиши лозимлиги асослантирилган;

суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича, жумладан ер участкасининг эгаллаб олинганлиги тўғрисида ваколатли органларни хабардор этиш бўйича ер эгаси, ердан фойдаланувчи ёки ижарачи томонидан чоралар кўрмаганлик учун жиноий жавобгарлик белгиланиши лозимлиги асослантирилган;

суғориладиган ер участкаларини қурилиш ишларини амалга оширган ҳолда ўзбошимчалик билан эгаллаб олганлик учун жиноий жавобгарлик белгиланиши лозимлиги асослантирилган;

ер участкасини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ажратиш ҳақидаги маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органларининг қарорларини “e-qaror” тизими орқали қабул қилиниши бундай қарор қабул қилишнинг мажбурий шarti ҳисобланиши лозимлиги асослантирилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

ер, ер ости бойликларидан фойдаланиш шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузишда ифодаланадиган қилмиш учун жиноий жавобгарлик бегилашда ижтимоий хавfli оқибатга кўра дифференциация қилиниши лозимлиги, хусусан қилмиш натижасида кўп миқдорда зарар етказилсагина жиноий жавобгарлик белгиланиши лозимлиги асослантирилган;

Жиноят кодексининг 197¹-моддаси (суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаслик)да назарда тутилган рағбатлантирувчи нормани чиқарилиши мақсадга мувофиқлиги асосланган;

ер бериш тартибини бузганлик (ЖК 229⁴-модда) учун жавобгарликка тортишда жиноят субъекти ёшини 18 ёш этиб белгилаш лозимлиги асосланган;

ер бериш тартибини бузишда ифодаланадиган Жиноят қонунининг 229⁴-моддасида қилмишни жуда кўп миқдорда зарар етказган ҳолда ҳамда уюшган гуруҳ манфаатларини кўзлаб содир этганлик учун жавобгарлик дифференциация қилиниши лозимлиги асосланган;

жиноят қонунига ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш (ЖК 229¹-моддаси биринчи қисми)да ифодаланадиган қилмишларни содир этган шахс ўз айбига иқроп бўлса, жабрланувчи билан ярашса ва етказилган зарарни бартараф этса, ярашилганлиги муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод этилиши мумкинлиги тўғрисида ўзгартириш киритиш таклиф этилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот ўтказиш давомида олинган илмий ва назарий хулосалар, жиноят қонунчилигини

такомиллаштириш юзасидан ишлаб чиқилган таклифлар Жиноят ҳуқуқи фанида ишлаб чиқилган назарий билимларга, миллий ва хорижий давлатлар қонунчилиги ва ҳуқуқни қўллаш амалиётига асослангани, шунингдек, илмий ишда келтирилган маълумотлар ишончилиги расмий нашрларда чоп этилган, ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларга қарши курашишга оид суд-тергов амалиётининг 2017-2024 йилларга оид статистик маълумотлар, мавзу доирасида ўтказилган анкета-сўровнома натижалари, илмий тадқиқот ва бошқа манбалардан қонуний фойдаланганлик билан тасдиқланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти ундаги илмий-назарий хулосалар, амалий таклиф ва тавсиялардан келгуси илмий фаолиятда, қонун ижодкорлигида, қонунни қўллаш амалиётида, жиноят қонунининг тегишли нормаларини шарҳлашда, миллий қонунчиликни такомиллаштириш ҳамда “Жиноят ҳуқуқи” фанининг илмий-назарий жиҳатдан бойитишда фойдаланиш мумкинлигида намоён бўлади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти шундаки, жиноят қонунини такомиллаштириш ҳамда қонунни қўллаш амалиётини ривожлантириш, ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларга қарши курашишнинг самарали ва таъсирчан механизмларини жорий этиш, Ўзбекистон Республикасининг жиноят қонунчилигини такомиллаштиришга хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларнинг жиноят-ҳуқуқий жиҳатларини ўрганишга бағишланган тадқиқот иши бўйича олинган илмий натижалар асосида:

ер, ер ости бойликларидан фойдаланиш шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузишда ифодаланадиган қилмиш учун жиноий жавобгарлик бегилашда ижтимоий хавfli оқибатга кўра дифференциация қилиниши лозимлиги, хусусан қилмиш натижасида кўп миқдорда зарар етказилсагина жиноий жавобгарлик белгиланиши лозим”лиги тўғрисидаги таклифдан Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг янги таҳрирдаги лойиҳасининг 285-модда (ер, ер ости бойликларидан фойдаланиш шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузиш)сини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Қонунийлик ва ҳуқуқий-тартиботни таъминлаш муаммоларини таҳлил қилиш бошқармасининг 2023 йил 11 октябрдаги 27/2-327-23–сонли далолатномаси). Ушбу таклифнинг қабул қилиниши қабул қилиниши ер, ер ости бойликларидан фойдаланиш шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузишда ифодаланадиган қилмишни маъмурий ҳуқуқбузарликдан фарқлашнинг аниқ белгисини ажратиб кўрсатишга, шунингдек шахсни бу турдаги қилмишлар содир этганлиги учун жиноий жавобгарликка тортишда жиноят қонунининг одиллик принципининг намоён бўлишига хизмат қилган;

суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл

қўймаслик бўйича, жумладан ер участкасининг эгаллаб олинганлиги тўғрисида ваколатли органларни хабардор этиш бўйича ер эгаси, ердан фойдаланувчи ёки ижарачи томонидан чоралар кўрмаганлик учун жиноий жавобгарлик белгиланиши лозимлигига оид таклифларидан 2021 йил 16 августдаги ЎРҚ–708-сон Қонуннинг 2-моддаси биринчи хатбоши биринчи бандини ишлаб чиқишда фойдаланилган. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 197¹-модда (суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаслик) билан тўлдирилишида ақс этган. (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2021 йил 29 октябрдаги 12/21-41-сон далолатномаси). Ушбу таклифларнинг қабул қилиниши суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаганлик учун жиноий жавобгарлик белгиланишга хизмат қилган;

суғориладиган ер участкаларини уларда қурилиш ишларини амалга оширган ҳолда ўзбошимчалик билан эгаллаб олганликда ифодаланадиган қилмиш учун жиноий жавобгарлик белгиланиши лозимлигига оид таклифлари 2021 йил 16 августдаги ЎРҚ–708-сон Қонуннинг 2-моддаси иккинчи банди учинчи хатбошисини ишлаб чиқишда фойдаланилган. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 229¹-модда (ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш)сининг иккинчи қисмида ақс этган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2021 йил 29 октябрдаги 12/21-41-сон далолатномаси). Ушбу таклифнинг қабул қилиниши суғориладиган ер участкаларини уларда қурилиш ишларини амалга оширган ҳолда ўзбошимчалик билан эгаллаб олганликда ифодаланадиган қилмиш учун жиноий жавобгарлик белгиланишига хизмат қилган;

ер участкасини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ажратиш ҳақида маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органларининг қарорларини ишлаб чиқиш, келишиш ва рўйхатдан ўтказишнинг ягона электрон – “E-qaror” тизими орқали амалга оширилиши ер участкасини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун доимий фойдаланишга ажратиш ҳақида қарор қабул қилишнинг мажбурий шарти ҳисобланиши лозимлигига оид таклифларидан Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 27 августдаги 543-сон қарори билан тасдиқланган “Ер участкаларини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун доимий фойдаланишга ажратишнинг маъмурий регламенти”ни ишлаб чиқишда фойдаланилган ҳамда мазкур Регламентнинг 4-боби, 30-бандида ақс этган. (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2021 йил 30 ноябрдаги 12/21-48-сон далолатномаси). Ушбу таклифнинг қабул қилиниши маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органларининг қарорларини ишлаб чиқиш, келишиш ва рўйхатдан ўтказишнинг ягона электрон – “E-qaror” тизими орқали қарор қабул қилиниши ер участкасини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун доимий фойдаланишга ажратиш ҳақида қарор қабул қилишнинг мажбурий шарти сифатида белгиланишига хизмат қилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Ўтказилган илмий

тадқиқот юзасидан олинган натижалар 6 та илмий-амалий конференцияда, шу жумладан, 3 та халқаро миқёсда ва 3 та республика миқёсида ўтказилган илмий-амалий анжуманларида апробациядан ўтган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Тадқиқот давомида олинган илмий хулосалар, таклифлар ва илмий-амалий тавсиялар жами 12 та илмий иш, жумладан 8 та илмий мақола (2 таси хорижий нашрларда) ва 4 та миллий ва халқаро конференцияларда эълон қилинган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация иши кириш, еттита параграфдан иборат бўлган учта боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан ташкил топган. Диссертация ҳажми 152 бетни ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг **кириш (диссертация аннотацияси)** қисмида тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурати, тадқиқотнинг республика фан ҳамда технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига мослиги, тадқиқ этилаётган муаммонинг ўрганилганлик даражаси, диссертация мавзусининг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари билан боғлиқлиги, тадқиқотнинг илмий янгилиги ва амалий натижаси, тадқиқот натижаларининг ишончлилиги, илмий ва амалий аҳамияти, уларнинг жорий қилиниши, натижаларнинг апробацияси, эълон қилинганлиги ва диссертациянинг ҳажми ва тузилишига оид маълумотлар берилган.

Диссертациянинг биринчи боби **“Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жинойтлар учун жавобгарликнинг умумий тавсифи ва ўзига хос хусусиятлари”** деб номланиб, муаллиф унда ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш тушунчаси ҳамда ушбу турдаги жинойтлар учун жавобгарлик белгиланишининг ижтимоий зарурати, Ўзбекистонда ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жинойтлар учун жавобгарликка оид қонун нормаларининг ривожланиш тарихига оид таҳлилларни амалга оширган.

Диссертантнинг фикрича ерларни муҳофаза қилиш экологик, фуқаровий, маъмурий, жинойт ва бошқа қонунчилик ҳужжатлари ёрдамида таъминланади ва сўнгги йилларда мамлакатимизда ерлардан оқилона фойдаланишни таъминлаш ва уларни муҳофаза қилишга қаратилган қонун ҳужжатларини изчил такомиллаштириш бўйича тизимли чоралар амалга оширилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида “ер, ер ости бойликлари умуммиллий бойлик эканлиги, улардан оқилона фойдаланиш зарурлиги ҳамда улар давлат муҳофазасида бўлиши”¹ кафолатланганлиги қайд этилган.

Юридик адабиётларда ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш

---

¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон. <https://lex.uz/docs/6445145>

соҳасидаги жиноятлар тушунчасига аниқ таъриф берилмаган. Диссертант ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларни қуйидагича таснифлаган:

а) объектига кўра: 1) атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва табиатдан фойдаланиш соҳасидаги ижтимоий муносабатларга тажовуз қилувчи жиноятлар (ЖК 196, 197, 197¹-моддалари); 2) ҳокимият, бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг фаолият тартибига тажовуз қилувчи жиноятлар (ЖК 229¹, 229⁴, 229⁵ ва 229⁶-моддалари);

б) жиноят предметига кўра: 1) суғориладиган ерларни жиноят-ҳуқуқий муҳофаза остига олувчи жиноят таркиблари (ЖК 197¹-моддаси, 229¹-моддаси иккинчи қисми, 229⁴-моддаси иккинчи қисми “б” банди, 229⁶-моддаси); 2) барча тоифадаги ерларни ерларни жиноят-ҳуқуқий муҳофаза остига олувчи жиноят таркиблари (ЖК 196, 197, 229⁵-моддалари);

в) ижтимоий хавфлилик даражасига кўра: 1) ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар (ЖК 196, 197, 229¹, 229², 229³-моддалари, 197¹-моддаси биринчи қисми, 229⁴-моддаси биринчи қисми, 229⁵-моддаси биринчи ва иккинчи қисмлари); 2) унча оғир бўлмаган жиноятлар (ЖК 197¹-моддаси иккинчи қисми, 229⁴-моддаси иккинчи қисми, 229⁵-моддаси учинчи қисми, 229⁶-моддаси биринчи қисми); 3) оғир жиноятлар (ЖК 229⁵-моддаси тўртинчи қисми, 229⁶-моддаси иккинчи қисми);

г) жиноий жавобгарликнинг вужудга келиш шarti сифатида маъмурий жавобгарлик талабининг белгиланишига кўра: 1) маъмурий преюдицияга эга ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар (ЖК 197¹, 229¹, 229², 229³, 229⁴, 229⁵-моддалари); 2) маъмурий преюдицияга эга бўлмаган ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар (ЖК 196, 197, 229⁶-моддалари);

д) жиноят субъектига кўра: 1) умумий субъект; 2) махсус субъект – ер эгаси, ердан фойдаланувчи ёки ижарачи (ЖК 197¹-моддаси), ер участкасини олиб қўйиш бўйича қарор қабул қилувчи давлат органининг мансабдор шахси (ЖК 229⁵-моддаси), мансабдор шахс (229⁶-модда иккинчи қисми “г” банди);

е) позитив жавобгарлик белгиланишига кўра: 1) жавобгарликдан озод этиш шартлари белгиланган жиноят таркиблари (ЖК 197¹-моддаси); 2) жазони енгиллаштирувчи, шу жумладан, озодликдан маҳрум этиш тариқасидаги жазони қўлламаслик кафолатларини назарда тутувчи жиноят таркиблари (ЖК 229¹ ва 229⁶-моддалари); 3) ижобий жавобгарлик назарда тутилмаган жиноят таркиблари (ЖК 196, 197, 229⁴ ва 229⁵-моддалари).

Тикланмайдиган табиий ресурслардан бири ер бўлиб, барча ер фонди 13,5 млрд. гектарга тенг. Шундан 1,4 млрд. га маданий ерлар (экинзор, боғлар), 1.1. млрд. га ер ўсимлик ўстириш учун яроқсиз бўлиб қолган, 4,4 млрд. га ер чўл, чала чўл, Арктика, Антарктида, юқори тоифали чўллар майдони, 3,3 млрд.га, инсоннинг салбий фаолияти натижасида фойдали

ерларнинг 1 млрд. гектари чўлларга қўшилган¹.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг умумий ер майдони 44 млн. 892,4 минг гектардан 27,1 млн. гектари қишлоқ хўжалигига мўлжалланган бўлса, 12,6 млн. гектари ўрмон фонди, 9,6 минг гектари захира ерлари улушига тўғри келади². Шу билан бирга, “республика аҳолиси сонининг юқори суръатлар билан ўсиб бориши, қишлоқ хўжалиги ерларининг бошқа тоифага ўтказилиши ва глобал иқлим ўзгариши таъсирининг кескинлашуви оқибатида охириги 15 йилда аҳоли жон бошига тўғри келадиган суғориладиган ер майдонлари ўлчами 24 фоизга (0,23 гектардан 0,16 гектаргача) қисқарганлиги³ қайд этилган.

Диссертант тадқиқ этилаётган жиноятлар учун жавобгарлик белгиланишининг ижтимоий заруратини қуйидагилар билан изоҳлаган.

– ер чекланган табиий ресурс бўлиб, унинг лозим даражада муҳофаза остига олинмаслиги ерларнинг ҳолатига салбий таъсир кўрсатиши мумкинлиги;

– узлуксиз кучайиб бораётган урбанизация ва шаҳарларнинг кенгайиши жараёнлари ҳам ерларни муҳофаза қилишнинг ижтимоий заруратини туғдираётганлиги;

– ерларни жиноят-ҳуқуқий муҳофаза қилишнинг ижтимоий зарурати жиноят предмети сифатида ерларнинг ҳам ўта муҳим иқтисодий, ҳам ноёб табиий ресурс сифатида жамият ва табиатда муҳим ўрин тутиши;

– ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларнинг динамикаси, сўнги йилларда мазкур жиноятлар сонининг ортганлиги.

Диссертацияда ўрганилаётган жиноятлар учун жавобгарликка оид қонун нормаларининг ривожланиш тарихи қуйидагича даврлаштирилган:

1-босқич – қадимги даврда ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

2-босқич – ўрта асрларда ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

3-босқич – Чор Россияси мустамлакаси даврида ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

4-босқич – Собиқ Иттифоқ ҳукмронлиги даврида ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

5-босқич – мустақиллик даврида ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

6-босқич – янги Ўзбекистон шароитида ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

Шунингдек, ушбу боб доирасида ўтказилган тадқиқот натижасида “ерлардан фойдаланиш” “ерларни муҳофаза қилиш”, “ерлардан фойдаланиш

¹ Эргашев А.Э., Шералиев А.Ш., Сувонов Х.А., Эргашев Т.А. Экология ва табиатни муҳофаза қилиш. – Тошкент: Фан, 2009. – Б. 9.

² Статистик маълумотлар//Ўзбекистон Республикаси Ер ресурсларининг ҳолати тўғрисида миллий ҳисобот. Кадастр агентлиги. 2022. – Б.6.

³ <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/demography-2>

ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар” тушунчаларига муаллифлик таърифлари ишлаб чиқилган.

Ишнинг иккинчи боби эса “Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларнинг юридик таҳлили”га бағишланаган, муаллиф мазкур бобда унда ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш билан боғлиқ жиноятлар объектив ҳамда субъектив белгиларини назарий-ҳуқуқий таҳлил қилган.

Диссертант ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш билан боғлиқ жиноятларнинг **умумий** (шахс, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва давлат манфаатлари, мулк ва табиий муҳит, шу жумладан, ер ресурсларини муҳофаза қилиш билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар), **махсус** (экология соҳасидаги (ЖК 196, 197 ва 197¹-моддалари) ҳамда ҳокимият, бошқарув органларининг фаолият тартибига (ЖК 229¹, 229⁴, 229⁵ ва 229⁶-моддалари) оид ижтимоий муносабатлар), **турдош объекти** (атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва табиатдан фойдаланиш соҳасидаги (ЖК 196, 197 ва 197¹-моддалари) ҳамда бошқарув тартибига (ЖК 229¹, 229⁴, 229⁵ ва 229⁶-моддалари) оид ижтимоий муносабатлар)ни аниқлаштирган.

Суд-тергов амалиёти ҳужжатларини ўрганиш шуни кўрсатадики, 2019-2020 йилларда республика бўйича 32 216 та ҳолатда жами 9 012 гектар ер майдонлари ўзбошимчалик билан эгалланган ҳамда 4 6212 та ҳолатда 3 500 гектар ер майдонида ноқонуний қурилиш ишлари амалга оширилган¹.

Диссертант фикрича қуйидагилар ердан фойдаланиш ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузиш натижасида келиб чиққан оғир оқибатларга мисол бўла олади: тоғ-кон ишлаб чиқаришининг атроф-муҳитга зарарли таъсири орқали одамларнинг касалланиши; ер унумдорлигининг пасайиши; ер устидаги сатҳнинг ишдан чиқиши; ернинг балл бонитети кескин тушиб кетиши ва бошқалар.

Шунингдек, қуйидаги ҳолларда ер участкасини олиб қўйиш қонуний саналади: ер участкасидан белгиланганидан бошқа мақсадларда фойдаланилганида; ер участкасидан оқилона фойдаланилмаганда, бу қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар учун ҳосилдорлик даражаси уч йил мобайнида нормативдан (кадастр баҳосига кўра) паст бўлишида ифодаланганда; ер участкасидан тупроқ унумдорлиги пасайишига, унинг кимёвий ва радиоактив моддалар билан ифлосланишига, экологик вазиятнинг ёмонлашувига олиб келадиган усуллар билан фойдаланилган тақдирда; қонунчиликда белгиланган муддатларда ер солиғи, шунингдек ижарага олиш шартномасида белгиланган муддатларда ижара ҳақи мунтазам тўланмай келинганда; қишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун берилган ер участкасидан бир йил мобайнида ва қишлоқ хўжалиги соҳасига тааллуқли бўлмаган эҳтиёжлар учун берилган ер участкасидан икки йил мобайнида фойдаланилмаганида; мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқини берувчи ордер кимошди савдоси асосида сотиб олинганидан кейин

---

¹ Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Аграр ва озиқ-овқат соҳаларини ривожлантиришга оид қонун ҳужжатлари ижроси устидан назорат бошқармаси маълумоти.

ер участкасидан икки йил мобайнида фойдаланилмаганида; ер участкасига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқи гаровда бўлган тақдирда эса – гаров шартномаси муддати мобайнида фойдаланилмаганида.

Тадқиқ этилаётган жиноятларнинг субъектив томони мазмуни амалдаги Жиноят кодекси 23-моддаси билан белгиланган мураккаб шакли айб, яъни табиатни асрашга нисбатан айбнинг шакли ҳам қасд, ҳам эҳтиётсизликда, келиб чиққан оқибатга эса айбнинг шакли фақат эҳтиётсизлик билан ифодаланади.

Диссертант ЖК 197¹-моддасининг учинчи қисмидаги рағбатлантирувчи нормани мақсадга мувоиף эмас, деб ҳисоблаган. Бу норма билан шахсни ўзбошимчалик жиноятини содир этишга ундашини, яъни, агар у ўзбошимчалик билан эгалланган ер участкасининг қайтарилишини таъминласа жавобгарликдан озод этилиши белгиланганлигини таъкидлаган. Диссертантга кўра, мазкур рағбатлантириш нормасини қайта кўриб чиқиш лозим. Негаки, Жиноят кодекси 197¹-моддасида (суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаслик) назарда тутилган жиноятни содир этиб, яъни ваколатли органларни хабардор этмасдан туриб унинг ўзбошимчалик билан эгалланган ер участкасининг қайтарилишини таъминлаши амалдаги жиноят қонунининг 229-моддаси таркибини ташкил қилади.

Шунингдек, ЖК 229⁴-моддаси (ер бериш тартибини бузиш)да ер бериш мансабдор шахс ваколоти бўлганлиги сабабли мазкур жиноят учун субъект ёшини 18 ёш этиб белгиланиши мақсадга мувофиқ. Бу каби қарашни диссертант ЖК 229⁵-моддасида назарда тутилган субъектга нисбатан татбиқ этиш лозим, деб ҳисоблайди.

Ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш, шу жумладан ушбу ер участкаларига нисбатан қонуний ҳуқуқлари мавжуд бўлмаган ҳолда улардан фойдаланиш (ЖК 229¹-модданинг биринчи қисми) жиноятини содир этган шахс ўз айбига иқрор бўлса, жабрланувчи билан ярашса ва етказилган зарарни бартараф этса, жинойий жавобгарликдан озод этилиши мумкинлигига оид қонунининг киритилиши мақсадга мувофиқ, деган хулосага келинган.

“Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар: квалификация қилиш ва жазо тайинлаш, хорижий тажриба ва жиноят қонунини такомиллаштириш масалалари” деб номланган учинчи бобда диссертант томонидан ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасида содир этиладиган жиноятларни квалификация қилишнинг айрим масалалари, ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасида содир этиладиган жиноятлар учун жазо тайинлашнинг ўзига хос жиҳатлари, шунингдек ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасида халқаро стандартлар ва айрим хорижий мамлакатлар тажрибаси таҳлили келтирилган.

Диссертант ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасида содир этиладиган жиноятларнинг объектив ва субъектив белгиларига кўра қуйидаги оғирлаштирувчи ҳолатларини фарқлаган: *а) объектив белгиларига кўра:* ўша қилмишлар одам ўлишига сабаб бўлса; такроран содир этилса; ерларга кўп миқдорда зарар етказилишига сабаб бўлса; ерларга жуда кўп

миқдорда зарар етказилишига сабаб бўлса; суғориладиган ерларнинг қишлоқ хўжалиги оборотидан чиқишига сабаб бўлса; шундай ҳаракатлар кўпчилик учун хавфли бўлган усулда содир этилган бўлса; шундай ҳаракатлар жуда кўп миқдорда зарар етказган ҳолда содир этилган бўлса; *субъектив белгиларига кўра*: хавфли рецидивист томонидан содир этилса; ўта хавфли рецидивист томонидан содир этилса; хизмат мавқеидан фойдаланиб содир этилган бўлса; бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб содир этилган бўлса; уюшган гуруҳ манфаатларини кўзлаб содир этилган ҳолда.

Жиноят қонунининг суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаслик (ЖК 197¹-модда)да ифодаланадиган нормасига мувофиқ ижтимоий хавфли қилмиш жиноий ҳаракатсизлик – пассив жиноий хулқ-атворда ифодаланади.

Диссертантнинг фикрича мазкур нормадаги рағбатлантирувчи нормани қўллашга қуйидагиларга кўра келишиб бўлмайди:

Биринчидан, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Ер кодексини татбиқ қилишда суд амалиётида вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида”ги қарорининг 18-бандига кўра ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш деганда – қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда тегишли ваколатли органнинг қарорисиз, ер участкаси чегараси жойида белгиланмасдан, ер участкаларининг планлари (чизмалари) ва тавсифлари тузилмасдан ҳамда ер участкаларига бўлган ҳуқуқ давлат рўйхатига олинмасдан ер участкаларини эгаллаб олиниши тушунилади.

Иккинчидан, мазкур Пленум қарорининг айни шу бандига Ўзбекистон Республикаси Ер кодекси 91-моддасининг 3-қисмига мувофиқ, давлат ҳисобидаги ер участкаси ўзбошимчалик билан эгаллаб олинганида, уни қайтариб олиш тегишли туман, шаҳар, вилоят ҳокимининг қарорига кўра, юридик ёки жисмоний шахсларга тегишли ер участкаси ўзбошимчалик билан эгаллаб олинганида уни ер эгасига, ердан фойдаланувчига, ижарачига ёки ер участкасининг мулкдорига қайтариш суднинг ҳал қилув қарорига кўра амалга оширилиши белгиланган¹. Яъни, бу ўринда суд ер участкаси ўзбошимчалик билан эгаллаб олинганида уни эгаси (фойдаланувчи, ижарачи)га қайтаришнинг икки турини фарқлаган:

1) давлат ҳисобидаги ер участкаси ўзбошимчалик билан эгаллаб олинганида, уни қайтариб олиш тегишли туман, шаҳар, вилоят ҳокимининг қарорига кўра;

2) юридик ёки жисмоний шахсларга тегишли ер участкаси ўзбошимчалик билан эгаллаб олинганида уни ер эгасига, ердан фойдаланувчига, ижарачига ёки ер участкасининг мулкдорига қайтариш суднинг ҳал қилув қарорига кўра.

Шунга кўра биринчи марта суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаган шахс, агар у

---

¹Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Ер кодексини татбиқ қилишда суд амалиётида вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида”ги қарори. <https://lex.uz/acts/1455984#1457866>

Ўзбошимчалик билан эгалланган ер участкасининг қайтарилишини таъминлаши ёки ўзбошимчалик билан эгаллаб олишнинг оқибатларини бартараф қилиши уни жавобгарликдан озод этишга эмас, балки унинг ўзбошимчалик учун жавобгарликка тортилишига олиб келиши мумкин.

Диссертант ер тўғрисидаги қонунчиликни бузишда ифодаланадиган жиноятлар учун жавобгарлик белгилаш ва уларга нисбатан адолатли жазо тайинланиши, мазкур масалада жиноят қонунини қўллаш амалиётини яхшилаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Ер тўғрисидаги қонунчиликни бузишга оид ишлар бўйича суд амалиётида вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида”ги қарори лойиҳасини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ, деган хулосага келган.

Диссертантнинг қайд этишича ер бериш тартибини бузиш (229⁴-модда) ҳамда ер участкасини ноқонуний олиб қўйиш (229⁵-модда)да ифодаланадиган ижтимоий хавфли қилмишлар моҳиятан мансаб ваколоти доирасидан четга чиқиш сифатида қаралиши ҳам мумкин. Бу ерда қилмишни квалификация қилишда нормалар рақобати вужудга келади. Шу нуқтаи назардан таҳлил этилаётган нормалар диспозициясида махсус субъект белгиси тўғридан-тўғри кўрсатилмаган жиноят таркибларида жиноят субъекти қуйидаги махсус белгиларга эга, деган хулосага келинган: ер бериш тартибини бузиш (229⁴-модда); ер участкасини ноқонуний олиб қўйиш.

Суғориладиган ер участкасига ёки унинг бир қисмига бўлган ҳуқуқни сотиш ёхуд қонунга хилоф равишда бошқача тарзда ўзга шахсга бериш ўзбошимчалик жиноятига жуда яқин, шунингдек мазкур жиноятлар турдош объектли жиноятлар саналади. Зеро, ўзбошимчаликнинг асосий бевосита объекти фуқароларнинг ўз ҳуқуқларини қонунда белгиланган тартибда амалга оширилишини таъминлайдиган ижтимоий муносабатлар ҳисобланади.

Қонун чиқарувчи ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган – жарима, муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш, мажбурий жамоат ишлари, ахлоқ тузатиш ишлари ҳамда озодликни чеклаш, озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жиноий жазолар қўллаш билан таҳдид қилган.

Суд амалиётини ўрганиш шуни кўрсатадики ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасида содир этиладиган жиноятлар ичида ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш (ЖК 229¹-модда), ер бериш тартибини бузиш (ЖК 229⁴-модда) ҳамда ер участкасини ноқонуний олиб қўйиш (ЖК 229⁵-модда), суғориладиган ер участкасига ёки унинг бир қисмига бўлган ҳуқуқни сотиш ёхуд қонунга хилоф равишда бошқача тарзда ўзга шахсга бериш (ЖК 229⁶-модда) жиноятлари бўйича ишлар судда нисбатан кўп кўрилганлигини кўрсатади.

Диссертант ўрганилаётган жиноятлар учун суд ҳукми билан тайинланган жазоларни таҳлил қилиб, жами тайинланган жиноий жазоларнинг 17,3 % ёки 154 таси жарима, 0,1%и ёки 1 таси муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш, 18,3%и ёки 163 таси ахлоқ тузатиш ишлари, 59%и ёки 524 таси озодликни чеклаш, 5,1%и ёки 46 таси озодликдан маҳрум қилиш

жазоларига тўғри келишини¹, судлар томонидан асосан озодликни чеклаш, ахлоқ тузатиш ишлари ва жарима тариқасидаги жиноий жазолар тайинланаётганлигини аниқлаган.

Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасида содир этиладиган жиноятлар учун жазо тайинлашнинг ўзига хос жиҳатлари хусусида сўз юритганда яна бир жиҳатга эътибор қаратилган. Жумладан, ЖК 197¹-моддаси диспозициясида айбдор – ер эгаси, ердан фойдаланувчи ёки ижарачининг ер участкаси ўзбошимчалик билан эгаллаб олинганлиги факти тўғрисида ваколатли органларни хабардор этиш бўйича чоралар кўрмаганлиги жиноий жазога сазовор қилмиш сифатида кўрсатилган. Моҳиятан ҳар иккала қилмиш, яъни атроф табиий муҳитнинг ифлосланиши оқибатларини бартараф қилиш чораларини кўрмаганлик (ЖК 195-моддаси) ҳамда суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаганлик (ЖК 197¹-модда) ҳаракатсизлик билан содир этилади. ЖК 195-моддаси диспозицияси моддий таркибли (яъни жиноий жавобгарлик келиб чиқиши учун одамларнинг оммавий равишда касалланиши, ҳайвонлар, паррандалар ёки балиқларнинг қирилиб кетиши ёки бошқача оғир оқибатлар, шунингдек одам ўлишига сабаб бўлиши лозим), ЖК 197¹-модда диспозицияси эса формал таркибли, яъни шахсни жавобгарликка тортиш учун юқоридаги каби бирор бир оқибат юз бериши талаб этилмайди. Бироқ, қонун чиқарувчи ЖК 195-моддасига биноан атроф табиий муҳитнинг ифлосланиши оқибатларини бартараф қилиш чораларини кўрмаганлик учун уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланишини белгиллаган бўлса, ЖК 197¹-моддасида назарда тутилганидек ер эгаси, ердан фойдаланувчи ёки ижарачининг ер участкаси ўзбошимчалик билан эгаллаб олинганлиги факти тўғрисида ваколатли органларни хабардор этиш бўйича чоралар кўрмаганлиги учун уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланишини мустаҳкамлаган. Агар шахс ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олса (ЖК 229¹-модда) бир йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади. Борди-ю, суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаса (ЖК 197¹-модда) уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Тадқиқот давомида ўтказилган аноним сўровномада иштирок этган ХМҚО ходимлари ҳамда профессор-ўқитувчилар “Сизнингча ЖК 197¹-моддаси (суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаслик)нинг декриминализация қилиниши мақсадга мувофиқми?”, деган саволга респондентларнинг 50 % – йўқ, ушбу норма ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олинишининг олдини олиш учун махсус киритилган; 32,6 % – ҳа, ушбу нормада гўёки ер эгаси, ердан фойдаланувчи ёки ижарачига суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик мажбурияти юклатилмоқда; шунингдек, ер эгаси, ердан фойдаланувчи ёки ижарачи ерларни

---

¹ Ўзбекистон Республикаси Олий судининг 2023 йил 17 октябрдаги №07/14-15746-364-сонли хати

Ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик мақсадидаги хатти-харакатларининг ўзи ҳам ўзбошимчалик (ЖК 229-модда) бўлиб қолиши мумкин; 15,2 % – ушбу норма ЖК 229-моддасига оғирлаштирувчи қисм сифатида киритилиши мақсадга мувофиқ; 2,2 % – мазкур нормани ўзгартирмаслик мақсадга мувофиқ, деб жавоб беришган.

Аслида суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаслик жинояти ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш жиноятининг олдини олиш мақсадида киритилган. Лекин, ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олишдан кўра уни эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаган ердан фойдаланувчи, ижарачининг эҳтиётсизлиги оғирроқ жазо билан жазоланиши назарда тутилган. Бу эса жиноят қонунининг одиллик принципига зид. Мазкур жиноятлар учун санкцияда кўрсатилган жиноий жазолар ҳам мутаносиб эмас. Бошқа тарафдан эса, қонун чиқарувчи Жиноят қонунининг 241-модда (жиноят ҳақида хабар бермаслик ёки уни яшириш)сида тайёргарлик кўриладиган ёки содир этилган оғир ёки ўта оғир жиноят ҳақида аниқ билгани ҳолда хабар бермаганлик учун жавобгарлик ўрнатган. Бу шуни англатадики, агар шахс тайёргарлик кўриладиган ёки содир этилган ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жиноят ҳақида аниқ билгани ҳолда хабар бермаганлик учун жавобгарликка тортилиши мумкин эмас. Бироқ, мазкур мезон жиноят қонунининг 197¹-моддасида кўпол тарзда бузилган. Яъни, ушбу қилмиш учун уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жиноий жазо тайинланиши белгиланган.

Шунга кўра ЖК 197¹-моддаси (суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаслик)ни декриминализация қилиниши мақсадга мувофиқ, деган хулосага келинган.

Диссертантнинг фикрича экология соҳасидаги бошқа жиноят таркиблари учун ҳам жиноят таркиблари конструкциясини қайтадан кўриб чиқиш лозим. Негаки, мавжуд қонунчилик ҳолати ва уни қўллаш амалиёти шуни кўрсатадики ерларни ифлослантириш ёки ердан фойдаланиш шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузиш жинояти натижасида нормада кўрсатилган оқибатлар юз берганидагина шахсни жавобгарликка тортиш мумкин. Шу сабабдан ҳам, диссертантнинг фикрича ерларни ифлослантириш ёки ердан фойдаланиш шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузишда ифодаланадиган жиноят учун жавобгарлик назарда тутилган ЖК 196 ва 197-моддалари диспозициясининг биринчи қисмини қайта кўриб чиқиш ва уни формал таркибли қилмиш сифатида белгилаш, қилмиш натижасида юз берган оқибатларга қараб эса оғирлаштирувчи таркибларни назарда тутиш мақсадга мувофиқ.

Тадқиқот натижасида белгиланган тақиқларни (чекловларни) бузган ҳолда ўрмон фонди ерларида ва уларнинг чегараларида бинолар, иншоотлар ҳамда бошқа объектларни қурганлик учун янги таҳрирдаги 198¹-моддани киритиш орқали жавобгарлик белгилаш ҳамда ЖК 229⁴-моддаси (ер бериш тартибини бузиш)да назарда тутилган қилмиш учун жавобгарликни оғирлаштириш ҳамда ўрмон фонди ерларини бериш тартибини бузганлик

учун алоҳида жиноий жавобгарлик белгилашга оид таклиф ишлаб чиқиш ҳам мақсадга мувофиқ, деган хулосага келган.

ХУЛОСА

Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарликни такомиллаштириш масалаларини тадқиқ этиш натижасида қуйидаги таклиф, тавсия ва хулосалар ишлаб чиқилган:

I. Жиноят ҳуқуқи фани назариясини бойитишга оид хулосалар:

1. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарлик белгиланишининг ижтимоий зарурати қуйидагилар билан изоҳланади.

– ер чекланган табиий ресурс бўлиб, унинг лозим даражада муҳофаза остига олинмаслиги ерларнинг ҳолатига салбий таъсир кўрсатиши мумкинлиги;

– узлуксиз кучайиб бораётган урбанизация ва шаҳарларнинг кенгайиши жараёнлари ҳам ерларни муҳофаза қилишнинг ижтимоий заруратини туғдираётганлиги;

– ерларни жиноят-ҳуқуқий муҳофаза қилишнинг ижтимоий зарурати жиноят предмети сифатида ерларнинг ҳам ўта муҳим иқтисодий, ҳам ноёб табиий ресурс сифатида жамият ва табиатда муҳим ўрин тутиши;

– ердан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларнинг динамикаси, сўнгги йилларда мазкур жиноятлар сонининг ортганлиги.

2. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарликка оид қонун нормаларининг ривожланиш тарихини қуйидагича даврлаштирилди:

1-босқич – қадимги даврда ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

2-босқич – ўрта асрларда ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

3-босқич – Чор Россияси мустамлакаси даврида ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

4-босқич – Собиқ Иттифоқ ҳукмронлиги даврида ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

5-босқич – мустақиллик даврида ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

6-босқич – янги Ўзбекистон шароитида ерларни жиноят-ҳуқуқий воситалар ёрдамида муҳофаза қилиш.

3. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар қуйидагича таснифланди:

– *объектига кўра:* 1) атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва табиатдан фойдаланиш соҳасидаги ижтимоий муносабатларга тажовуз қилувчи жиноятлар (ЖК 196, 197, 197¹-моддалари); 2) ҳокимият, бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг фаолият тартибига тажовуз қилувчи жиноятлар (ЖК 229¹, 229⁴, 229⁵ ва 229⁶-моддалари);

– *жиноят предметига кўра:* 1) суғориладиган ерларни жиноят-

хукукий муҳофаза остига олувчи жиноят таркиблари (ЖК 197¹-моддаси, 229¹-моддаси иккинчи қисми, 229⁴-моддаси иккинчи қисми “б” банди, 229⁶-моддаси); 2) барча тоифадаги ерларни ерларни жиноят-хукукий муҳофаза остига олувчи жиноят таркиблари (ЖК 196, 197, 229⁵-моддалари);

– *ижтимоий хавфлилик даражасига кўра*: 1) ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар (ЖК 196, 197, 229¹, 229², 229³-моддалари, 197¹-моддаси биринчи қисми, 229⁴-моддаси биринчи қисми, 229⁵-моддаси биринчи ва иккинчи қисмлари); 2) унча оғир бўлмаган жиноятлар (ЖК 197¹-моддаси иккинчи қисми, 229⁴-моддаси иккинчи қисми, 229⁵-моддаси учинчи қисми, 229⁶-моддаси биринчи қисми); 3) оғир жиноятлар (ЖК 229⁵-моддаси тўртинчи қисми, 229⁶-моддаси иккинчи қисми);

– *жиноий жавобгарликнинг вужудга келиш шарти сифатида маъмурий жавобгарлик талабининг белгиланишига кўра*: 1) маъмурий преюдицияга эга ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар (ЖК 197¹, 229¹, 229², 229³, 229⁴, 229⁵-моддалари); 2) маъмурий преюдицияга эга бўлмаган ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар (ЖК 196, 197, 229⁶-моддалари);

– *жиноят субъектига кўра*: 1) умумий субъект; 2) махсус субъект – ер эгаси, ердан фойдаланувчи ёки ижарачи (ЖК 197¹-моддаси), ер участкасини олиб қўйиш бўйича қарор қабул қилувчи давлат органининг мансабдор шахси (ЖК 229⁵-моддаси), мансабдор шахс (229⁶-модда иккинчи қисми “г” банди);

– *позитив жавобгарлик белгиланишига кўра*: 1) жавобгарликдан озод этиш шартлари белгиланган жиноят таркиблари (ЖК 197¹-моддаси); 2) жазони енгиллаштирувчи, шу жумладан, озодликдан маҳрум этиш тариқасидаги жазони қўллагаслик кафолатларини назарда тутувчи жиноят таркиблари (ЖК 229¹ ва 229⁶-моддалари); 3) ижобий жавобгарлик назарда тутилмаган жиноят таркиблари (ЖК 196, 197, 229⁴ ва 229⁵-моддалари).

4. Қуйидаги тушунчаларга муаллифлик таърифлари ишлаб чиқилди:

Ерлардан фойдаланиш – ерлардан ер-кадастр ҳужжатларида акс эттириладиган аниқ мақсадларни кўзлаб фойдаланишнинг қонунчиликда белгиланган тартиби ва шартлари. Ер тўғрисидаги қонунчиликка мувофиқ ерлардан уларнинг хусусияти ва муайян мақсадларда ишлатиш (жумладан, қидирув ишлари учун фойдаланиш, иморат куриш учун фойдаланиш) тушунилади.

Ерларни муҳофаза қилиш – улардан белгиланган мақсадда, оқилона фойдаланиш, тупроқ унумдорлигини, ўрмон фонди ерларининг самарадорлигини тиклаш ва ошириш, қишлоқ хўжалик оборотидан ва табиатни муҳофаза қилиш, соғломлаштириш, рекреация мақсадларига мўлжалланган ерлар ва тарихий-маданий аҳамиятга молик ерлар таркибидан ерларнинг асоссиз равишда олиб қўйилиши олдини олиш, уларни зарарли антропоген таъсирдан ҳимоя қилишга қаратилган хукукий, ташкилий, иқтисодий, технологик ва бошқа тадбирлар тизими;

Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар – атроф табиий муҳитни ифлослантириш (ерларни ифлослантириш ёки бузиш),

Ер, ер ости бойликларидан фойдаланиш шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузиш, суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаганлик, ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш, ер бериш тартибини бузганлик, ер участкасини ноқонуний олиб қўйганлик, суғориладиган ер участкасига ёки унинг бир қисмига бўлган ҳуқуқни сотиш ёхуд қонунга ҳилоф равишда бошқача тарзда ўзга шахсга берганликда ифодаланадиган қилмишлар.

5. Қуйидаги ҳолларда ер участкасини олиб қўйиш қонуний саналади: ер участкасидан белгиланганидан бошқа мақсадларда фойдаланилганида; ер участкасидан оқилона фойдаланилмаганда, бу қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар учун ҳосилдорлик даражаси уч йил мобайнида нормативдан (кадастр баҳосига кўра) паст бўлишида ифодаланганда; ер участкасидан тупроқ унумдорлиги пасайишига, унинг кимёвий ва радиоактив моддалар билан ифлосланишига, экологик вазиятнинг ёмонлашувига олиб келадиган усуллар билан фойдаланилган тақдирда; қонунчиликда белгиланган муддатларда ер солиғи, шунингдек ижарага олиш шартномасида белгиланган муддатларда ижара ҳақи мунтазам тўланмай келинганда; қишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун берилган ер участкасидан бир йил мобайнида ва қишлоқ хўжалиги соҳасига тааллуқли бўлмаган эҳтиёжлар учун берилган ер участкасидан икки йил мобайнида фойдаланилмаганида; мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқини берувчи ордер кимошди савдоси асосида сотиб олинганидан кейин ер участкасидан икки йил мобайнида фойдаланилмаганида; ер участкасига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқи гаровда бўлган тақдирда эса – гаров шартномаси муддати мобайнида фойдаланилмаганида.

6. Ерларни ифлослантириш ёки бузиш (ЖК 196-модда) ҳамда ердан фойдаланиш шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузиш (ЖК 197-модда), суғориладиган ер участкаларини уларда қурилиш ишларини амалга оширган ҳолда ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш (ЖК 229¹-модда), суғориладиган ер участкасига ёки унинг бир қисмига бўлган ҳуқуқни сотиш ёхуд қонунга ҳилоф равишда бошқача тарзда ўзга шахсга бериш ерларга кўп ва жуда кўп миқдорда зарар етказилишига сабаб бўлган ҳолларда (ЖК 229⁶-модда) ер участкалари жиноят предмети сифатида эътироф этилади. Суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича, шу жумладан ер участкаси ўзбошимчалик билан эгаллаб олинганлиги факти тўғрисида ваколатли органларни хабардор этиш бўйича ер эгаси/ердан фойдаланувчи/ижарачи томонидан чоралар кўрмаслик (ЖК 197¹-модда), ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш (ЖК 229¹-модда), ер бериш тартибини бузиш (ЖК 229⁴-модда), ер участкасини ноқонуний олиб қўйиш (ЖК 229⁵-модда), суғориладиган ер участкасига ёки унинг бир қисмига бўлган ҳуқуқни сотиш ёхуд қонунга ҳилоф равишда бошқача тарзда ўзга шахсга бериш (ЖК 229⁶-модда)да ифодаланадиган жиноятларда эса ер участкалари жиноят предмети саналмайди.

7. Ер участкасини ноқонуний олиб қўйганлик, ер участкасининг ноқонуний олиб қўйилиши олиб қўйилаётган ер участкасидаги биноларни, бошқа иморатларни, иншоотларни ёки дов-дарахтларни ёхуд уларнинг қисмларини, мазкур мол-мулкнинг бозор қиймати, шунингдек унинг мулкдорига бундай олиб қўйиш муносабати билан етказилган зарарнинг ўрни олдиндан ва тўлиқ қопланмаган ҳолда бузиб ташлашга сабаб бўлган қилмиш (ЖК 229⁵-модда) ЖК 192¹-моддаси билан рақобатлашувчи ва бир-бирини такрорловчи норма, деб ҳисоблаш мумкин.

II. Жиноят қонунини такомиллаштиришга оид таклиф ва тавсиялар:

1. Жиноят кодексининг 17-моддасида 229⁴-модда (ер бериш тартибини бузиш) ҳамда 229⁵-модда (ер участкасини ноқонуний олиб қўйиш)да назарда тутилган қилмишлар мансабдор томонидан содир этилиши сабабли мазкур жиноят учун субъект ёшини 18 ёш этиб белгиланиши мақсадга мувофиқ.

2. Жиноят кодексининг 66¹-моддасида 229¹-моддасининг биринчи қисмида назарда тутилган қилмишларни содир этган шахс ўз айбига иқроор бўлса, жабрланувчи билан ярашса ва етказилган зарарни бартараф этса, ярашилганлиги муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод этилиши мумкинлиги тўғрисида ўзгартириш киритиш таклиф этилган.

3. Атроф табиий муҳитни ифлослантирганлик (ерларни ифлослантириш ёки бузиш) (ЖК 196-модда) жинояти учун жиноий жазоларни оғирлаштириш, бу турдаги қилмишларни оғир жиноятлар тоифасига ўтказиш таклиф этилган.

4. Жиноят кодексининг 197¹-моддаси (суғориладиган ерларни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишга йўл қўймаслик бўйича чоралар кўрмаслик)нинг учинчи қисмида назарда тутилган рақобатлантирувчи норманинг чиқарилиши таклиф этилган.

5. Ер, ер ости бойликларидан фойдаланиш шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузиш (ЖК 197-модда) жинояти учун жиноий жазоларни оғирлаштириш, бу турдаги қилмишларни оғир жиноятлар тоифасига ўтказиш таклиф этилган.

6. Тадқиқот натижасида белгиланган тақиқларни (чекловларни) бузган ҳолда ўрмон фонди ерларида ва уларнинг чегараларида бинолар, иншоотлар ҳамда бошқа объектларни қурганлик учун янги таҳрирдаги 198¹-моддани киритиш орқали жавобгарлик белгилаш мақсадга мувофиқлиги асосланган.

7. ЖК 229⁴-моддаси (ер бериш тартибини бузиш)да назарда тутилган қилмиш учун жавобгарликни оғирлаштириш ҳамда ўрмон фонди ерларини бериш тартибини бузганлик учун алоҳида жиноий жавобгарлик белгилашга оид таклиф ишлаб чиқиш ҳам мақсадга мувофиқ.

8. Ер бериш тартибини бузишда ифодаланадиган Жиноят қонунининг 229⁴-моддасида қилмиш а) жуда кўп миқдорда зарар етказган ҳолда; ҳамда б) уюшган гуруҳ манфаатларини кўзлаб содир этилганлик учун жавобгарлик дифференциация қилиниши мақсадга мувофиқ.

9. ЖК 229⁵-модда (ер участкасини ноқонуний олиб қўйиш)сининг тўртинчи қисмида ер участкасини ноқонуний олиб қўйиш кўпчилик учун

хавфли бўлган усулда амалга оширилганлиги учун жавобгарлик назарда тутилган. Жиноят қонунда худди шу мазмундаги оғирлаштирувчи белги қуйидагича баён қилинган: 1) кўпчилик учун хавфли бўлган усулда (ЖК 56-модда – жазони оғирлаштирувчи ҳолатлар); 2) бошқа шахсларнинг ҳаёти учун хавфли бўлган усулда (ЖК 97-модда – қасддан одам ўлдириш); 3) бошқа шахсларнинг ҳаёти учун хавфли усулда (ЖК 156-модда – Миллий, ирқий, этник ёки диний адоват қўзғатиш); 4) атрофдагилар учун хавфли усулда (ЖК 173-модда – мулкни қасддан nobud қилиш ёки унга зарар етказиш); 5) кўпчилик учун хавфли бўлган усулда (ЖК 229⁵-модда – ер участкасини ноқонуний олиб қўйиш). ЖКда қўлланиладиган атама ва тушунчаларни ягона шаклда қўллаш орқали такомиллаштириш мақсадида қуйидаги жумлаларни “кўпчилик учун хавфли бўлган усулда” тарзида бирхиллаштирилиши мақсадга мувофиқ.

10. Ерларни ифлослантириш ёки ердан фойдаланиш шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузишда ифодаланадиган жиноят учун жавобгарлик назарда тутилган ЖК 196 ва 197-моддалари диспозициясининг биринчи қисмини қайта кўриб чиқиш ва уни формал таркибли қилмиш сифатида белгилаш, қилмиш натижасида юз берган оқибатларга қараб эса оғирлаштирувчи таркибларни назарда тутиш мақсадга мувофиқ.

11. Ер тўғрисидаги қонунчиликни бузишда ифодаланадиган жиноятлар учун жавобгарлик белгилаш ва уларга нисбатан адолатли жазо тайинланиши, мазкур масалада жиноят қонунини қўллаш амалиётини яхшилаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Ер тўғрисидаги қонунчиликни бузишга оид ишлар бўйича суд амалиётида вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида”ги қарори лойиҳасини ишлаб чиқиш таклиф этилган.

**ONE-TIME SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
DSc.31/31.12.2020.Yu.67.01 AT THE LAW ENFORCEMENT
ACADEMY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

**LAW ENFORCEMENT ACADEMY
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

MARDANOV FARKHOD NARZULLAEVICH

**ISSUES OF IMPROVING RESPONSIBILITY FOR CRIMES IN THE
FIELD OF LAND USE AND PROTECTION**

12.00.08 – Criminal law. Criminal-executive law (legal sciences)

**DISSERTATION ABSTRACT
of doctor of philosophy (PhD) on science in law**

Tashkent – 2024

The theme of the dissertation of the Doctor of Philosophy (PhD) was registered at the Supreme Attestation Commission at the Ministers of the Higher education, science and innovations of the Republic of Uzbekistan with number B2021.1.PhD/Yu496.

The dissertation was completed at the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English and Russian (resume)) on the website of the Scientific council (www.proacademy.uz) and Information educational portal "Ziyonet" (www.ziyonet.uz).

Scientific supervisor:

Safarov Djahongir Ismoilovich

Doctor of Sciences in Law, Docent

Official opponents:

Akhrarov Bakhrom Djabbarovich

Doctor of Sciences in Law, Professor

Kamalova Dildora Gayratovna

Doctor of Philosophy in Law, Docent

Leading organization:

Academy of MIA of the Republic of Uzbekistan ch

The defense of the dissertation will be held at 14:30 on __ ____ of 2024 at meeting of the One-time Scientific Council DSc. 31/31.12.2020.Yu.67.01 under the Law enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan (Address: 100190, Rixsiliy street 9, Yunusabad, Tashkent, Uzbekistan. Phone: (99871) 202-04-96, fax: (99871) 233-35-81, e-mail: info@proacademy.uz).

The dissertation is available at the Information resource centre of the Law enforcement academy (registered No. __). (100047, Shakhrisabz street, 42, Tashkent, Uzbekistan, e-mail: info@proacademy.uz).

The abstract of the dissertation is distributed on __ ____ of 2024.
(Registry Protocol No. __ from __ ____ of 2024.).

B.Kh. Pulatov

Chairman of the One-time Scientific Council for awarding scientific degrees, Doctor of Sciences in Law, Professor

M.R. Anorboev

Scientific secretary of the One-time Scientific Council on awarding scientific degrees, Doctor of Philosophy in Law (PhD)

F.Kh. Rakhimov

Chairman of the Scientific seminar under the One-time Scientific Council awarding scientific academic degrees, Doctor of Sciences in Law, Professor

INTRODUCTION (abstract of PhD thesis)

Relevance and necessity of the topic of dissertation. In the world, one of the main factors of the economy and socio-economic development is land resources. According to the FAO (UN Food and Agriculture Organization), the World Land Fund is worth 13.4 billion. ha and it's 1,6 billion. ha or 11% is suitable for agricultural use¹. However, as a result of natural and anthropogenic impacts, the amount and quality of land suitable for agriculture is decreasing. The uneven distribution of land resources, the threat of environmental crises such as the global food problem, food security, climate change dictate that the land use and conservation sector is designated as the top priority of Public Policy. Of particular importance in this is the use of land plots, their disposal, the improvement of the effectiveness of the use of land from agricultural turnover, the protection of social relations in the field of land use and protection by criminal legal means.

Particular importance is attached to the issues of effective use of land resources in achieving sustainable Development Goals (SDGs) in the world, monitoring of lands in complex environmental conditions and degradation, identifying negative conditions caused by anthropogenic impacts on land plots and applying impressive state coercion measures in relation to them. At the same time, research is being carried out on the use of land plots and its legal regulation, including the establishment of legal measures of influence by criminal legal means, the criminalization of certain socially dangerous acts in the field of land use and protection.

Addition to the fact that the use of land plots is guaranteed as the most important property right in our republic, in the context of increased demand for land plots, measures aimed at eliminating violations in this regard, preventing them, measures aimed at a large-scale universal social purpose, increasing the importance of the effective use of land plots in social relations, , a number of works are being carried out to ensure the inevitability of responsibility for not taking measures to prevent the arbitrary occupation of irrigated land, to violate the procedure for granting land in the industrial sphere and when carrying out construction, to prevent the illegal disposal of a plot of irrigated land or part of it. The fact that the new Uzbekistan development strategy for 2022-2026 also sets out tasks such as 'improving soil fertility and improving the legal framework of protection, land use and their protection' indicates the need for scientific and practical research of this area.

Statistics show that in 2020, 473 criminal cases related to land sales, extortion were filed, and 543 people were criminally charged. During this period, 295 officials were prosecuted for committing crimes related to violations of land law, of which 119 or 40 percent were land cadastre employees². In recent years, the dynamics of crime in this category has increased, with 1,051 criminal cases for a

---

¹ FAO. 2022. The state of the world's land and water resources for food and agriculture (SOLAW) – Managing systems at risk. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome and Earthscan, London. <https://doi.org/10.4060/cb7654ru>

²The materials of the expanded meeting of the Republican commission on the Prevention of illegal use and occupation of land areas in the prosecutor general's Office of the Republic of Uzbekistan, February 1, 2020.

total of 1,475 persons being heard by the courts during 2023 and the last 7 months of 2024¹. These figures show that there is a need for the use of land plots and protection against various illegal socially dangerous acts committed in relation to them.

This dissertation study serves to implement to a certain extent The Criminal Code of the Republic of Uzbekistan (1994), Land Code (1998), 'Nature Protection' (1992), 'State land cadastre' (1998), 'Agricultural Law' (1998), 'Environmental expertise' (2000), 'Environmental Control Law' (2013), 'Prevention of violations' (2014), 'Privatization of land plots not intended for agriculture' (2019), 'Separation and use of plots of land, also in connection with the improvement of the system of land accounting and state land cadastre, the laws of the Republic of Uzbekistan on amendments and additions to certain legislation of the Republic of Uzbekistan' (2021), 'On soil protection and increasing its fertility' (2024), 'On the recognition of rights to illegally seized land plots and buildings and structures built on them' (2024), decrees of the President of the Republic of Uzbekistan 'On measures for the effective use of land and water resources in agriculture' (2019), 'On Strategy of 2030' (2023), 'On measures to further improve the system of prevention of offenses and combating crime' (2017), 'On measures to radically improve the system of criminal and criminal procedural legislation' (2018), 'On additional measures to improve the system of land use and protection for agriculture' (2021) and other legislative acts related to the theme of research.

Compliance of the research with the priority directions of the development of science and technology of the republic. This dissertation was carried out in accordance with the priority direction of the development of science and technology of the Republic of I. 'Formation of a system of innovative ideas and ways of their implementation in the social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an informed society and a democratic state'.

The extent of the study of the research problem. Issues related to the establishment of responsibility for crimes in the field of land use and protection in our country and the criminal-legal aspects of its improvement, as well as the implementation of prosecutorial supervision in this area studied by Abdurasulova, R.Kabulov, M.Rustamboev, A.Yakubov, A.Otajonov, S.Utemuratova and M.Abdukhakimov, issues related to the improvement of environmental and legal aspects of land protection studied in the scientific work of such environmentalist-jurist scientists as M.Usmanov, G.Uzakova, R.Kenjaev, M.Mirzaabdullaeva and Dj.Safarov.

In particular, R.Kabulov, M.X.Rustamboev, A.S.Yakubov, A.Otajonov qualification of crimes in the field of Ecology and land use, S.Sh.Utemuratova improvement of responsibility for crimes in the field of Ecology, M.T.Abdukhakimov improved prosecutor's control over the implementation of land legislation, R.Kenjaev, on the other hand, was a researcher of the legal problems of land conservation.

---

¹ Statistics of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan

From scientists of CIS member countries by E.Bistrov, B.V.Erofeev, O.I.Krassov, A.B.Vengerov, V.N.Protasov, N.A.Prokhorova, Ye.N.Trubetskoy, G.F.SHershenevich, N.M.Korkunov, A.A.Minaeva, N.V.Karlova, A.X.Khodzhiev, J.X.Kosanov, V.N.Sidorenko, A.G.Vasilenko, D.S.Bugrove, A.Yu.Kolov, O.V.Burlachenko, O.V.Shikhaleva, M.N.Gavrilyuk, A.V.Kalinichev, V.E.Nekrasov, N.P.Lotnikova, J.Ya.Reznik, O.V.Kotareva, S.V.Andreev, A.A.Minaeva, G.A.Pisarev, N.A.Alekseeva, A.A.Gavva, N.P.Grishin, R.A.Savin, Ye.N.Ivanova, Yu.L.Grachkova, O.G.Avdonina have been studied the use of land plots, issues of criminal liability for violations in the field of their protection.

Specific aspects of the subject's criminal justice and land law are explored by foreign scientists such as G.Winter, K.Duner, L.Kremer, J.Nasset, N.A.Robinson, G.V.Rengeling, R.Steinberg, D.Hughes, W.T.Dauma and etc¹.

The criminal-legal aspects of crimes in the field of land use and protection in our country have not been studied in a comprehensive way.

The relevance of the dissertation research to the research plans of the higher education institution where the dissertation was completed. The dissertation work was carried out in accordance within the framework of a scientific research project on the topic “Problems of improving the criminal justice aspects of combating crimes in the field of land use and protection” of Academy of law enforcement of the Republic of Uzbekistan.

The purpose of the study consists of the development of proposals and recommendations aimed at improving the criminal-legal aspects of responsibilities for crimes in the field of land use and conservation.

The tasks of the research:

determination of the social necessity of the concept of land use and protection and the definition of responsibility for this type of crime;

study of historical aspects of the development of the norms of the law on responsibility for crimes in the field of land use and protection in Uzbekistan;

implementation of a theoretical-legal analysis of objective and subjective signs of crimes related to land use and protection;

coverage of the qualification of crimes committed in the field of land use and conservation;

to reveal specific aspects of punishing for crimes committed in the field of land use and conservation;

implementation of international standards in the field of land use and protection, as well as experience analysis of some foreign countries;

consists of developing proposals and recommendations for improving liability for crimes in the field of land use and conservation.

The object of the study is a system of criminal-legal relations concerning crimes in the field of land use and protection.

The subject of the study organizes regulatory legal acts and their application in practice to regulate criminal-legal issues in the field of land use and protection, legislation and practice of developed foreign countries, forensic investigation

---

¹ These and other sources are listed as part of the dissertation's list of used literature..

practices related to crimes in this category, as well as scientific and doctrinal views, conceptual approaches and ideas on the topic being studied.

Methods of research. In the implementation of the research work, such methods as induction, deduction, syllogism were used, such as historicism, comprehensive research of comparative, scientific sources, analysis of statistical data, interpretation of legislation, study of law enforcement practices, Social Survey, study of materials related to criminal cases.

The scientific novelty of the study consists of:

it is justified that the necessity of establishing criminal liability only in the case of causing major damage by an act expressed in violation of land use conditions or requirements for their protection;

it is justified that the necessity of establishing criminal liability for failure by a landowner, land user or tenant to take measures to notify the competent authorities of the occupation of a land plot;

it is justified that the necessity of establishing criminal liability for unauthorized occupation of irrigated land plots during construction works;

it is justified that the necessity of the decision of local executive bodies on the allocation of land for state and public needs based on the fact that making a decision through the 'E-qaror' system should be considered as a prerequisite for making such a decision.

The practical results of the study include:

it is justified that criminal liability for an act expressed in violation of the terms of use of land, underground assets or requirements for their protection should be differentiated according to a socially dangerous consequence in begilash, in particular, if there is a large amount of damage caused by an act, criminal liability should be established;

the issuance of the incentive norm provided for by Article 197¹ of the Criminal Code (failure to take steps to prevent the arbitrary occupation of irrigated lands) is based on the feasibility;

the liability for violation of the land grant procedure (Article 229⁴ of the CC) is based on the fact that the age of the subject of the crime should be set at 18 years;

article 229⁴ of the Criminal Code, which is expressed in violation of the procedure for granting land, is based on the fact that responsibility for committing an act in the interests of an organized group with a significant amount of damage must be differentiated;

if the person who committed the acts expressed in the sale of the right to a plot of irrigated land or part of it to a criminal law or in the wrongful transfer to another person (part one of Article 229⁶ of the Criminal Code) pleaded guilty, if reconciles with the victim and eliminates the damage caused, it has been proposed to amend the possibility of decriminalization in connection with the reconciliation.

Reliability of research results. Scientific and theoretical conclusions obtained during the study, proposals developed to improve criminal law are based on theoretical knowledge developed in the disciplines of Criminal Law and law

enforcement of national and foreign countries, as well as the reliability of information contained in the scientific work published in official publications, statistics of judicial and investigative practice related to the fight, the questionnaire conducted within the framework of the topic is confirmed by the results of the survey, the legal use of scientific research and other sources.

Scientific and practical significance of research results. The scientific significance of the dissertation work is manifested in the fact that the scientific-theoretical conclusions, practical proposals and recommendations in it can be used in future scientific activities, in the creativity of the law, in the practice of applying the law, in the interpretation of the relevant norms of criminal law, in the improvement of national legislation.

The practical significance of the results of the study is the improvement of criminal law and the development of law enforcement practices, the introduction of effective and effective mechanisms for combating crimes in the field of land use and protection, and the improvement of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, which is being developed in a new edition.

Implementation of research results. Based on the scientific results obtained in a research work dedicated to the study of criminal justice aspects of crimes in the field of land use and protection:

from the proposal that criminal liability for an act expressed in violation of the terms of use of land, underground assets or requirements for their protection should be differentiated according to a socially dangerous consequence in particular if there is a large amount of damage caused by an act, criminal liability should be established article 285 of the draft of the Criminal Code of the Republic of, violation of the terms of use of underground assets or requirements for their protection) (Directorate of analysis of the problems of ensuring legality and legal order of the Prosecutor General's Office of the Republic of Uzbekistan 11 Oct. 2023 27/2-327-23–numerical proof). The adoption of this proposal served to distinguish the exact sign of the differentiation of an act expressed in violation of the conditions for the use of land, underground assets or their protection requirements from an administrative offense, as well as the manifestation of the principle of Justice of criminal law in criminalizing a person for committing this type of Act;

proposals to prevent arbitrary occupation of irrigated land, including informing the competent authorities about the occupation of the land plot, on the establishment of criminal liability for failure to take measures by the landowner, land user or tenant, were used in the development of paragraph one of Paragraph 2 of Law No. 708 of August 16, 2021. In particular, it is reflected in the supplementation of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan with article 1971 (failure to take steps to prevent arbitrary occupation of irrigated land). (Act No. 12/21-41 of the Department of legal provision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated October 29, 2021). The adoption of these proposals served to establish criminal liability for failure to take steps to prevent arbitrary occupation of irrigated land;

proposals for the calculation of plots of irrigated land in state reserve, the

determination of criminal liability for an act expressed in the arbitrary occupation of irrigated land plots, which is common today, with the implementation of construction work in them,”were used in the development of paragraph three of paragraph two of Article 2 of Law No. 708 of August 16, 2021 In particular, it is reflected in the second part of Article 229¹ (arbitrary occupation of land plots)of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan (Act No. 12/21-41 of the Department of legal provision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated October 29, 2021). The adoption of this proposal served to establish criminal liability for an act expressed in the arbitrary seizure of irrigated plots of land in them, carrying out construction work;

unified electronic development, agreement and registration of decisions of local executive authorities on the allocation of a land plot for state and public needs – Decision-making through the ‘E-qaror’ system was used in the development of the ‘administrative regulation of the allocation of land plots for permanent use for state and public needs’, approved by Decree No. 543 of August 27, 2021 of the Cabinet of ministers, from proposals that the decision on the allocation of the land plot for permanent use for state and (Act No. 12/21-48 of the Department of legal provision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated November 30, 2021). The adoption of this proposal served to establish the decision – making through the unified electronic- ‘E-qaror’ system of development, agreement and registration of decisions of local executive authorities as a mandatory condition for deciding on the allocation of the land plot for permanent use for state and public needs.

Approbation of research results. The results obtained from the scientific research carried out were aprobed at 4 scientific and practical conferences, including 2 at international and 2 at republican level.

The publication of the results of the study. Scientific conclusions, proposals and scientific and practical recommendations obtained during the study were published in a total of 12 scientific works, including 8 scientific articles (2 in foreign publications) and 4 theses in international and republican conferences.

Structure and size of the dissertation. The dissertation work consists of an introduction, three chapters of seven paragraphs, a conclusion, A list of used literature and an appendix. The volume of the dissertation is 152 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

In the **introduction** (annotation of the doctoral dissertation) part of the dissertation, the relevance and necessity of the research topic, the compliance of the study with the priorities of the development of Republican Science and technology, the degree of study of the problem under research, the connection of the dissertation topic with the research work of the institution of Higher Education, the goals and objectives of the work, methods, scientific novelty and practical result of research, reliability of research results, scientific and practical significance of research results, their introduction, approbation of research results, publication of results, volume and

structure of the dissertation are highlighted.

The first chapter of the dissertation is called ‘General description and specifics of responsibility for crimes in the field of land use and protection’, the author carried out analyzes on the development history of the concept of land use and protection in it and the social need for the definition of responsibility for this type of crime, the norms of the law on responsibility for crimes in the field of land use and protection in Uzbekistan.

According to the dissertation, land protection is ensured with the help of environmental, civil, administrative, criminal and other legislative acts, and in recent years systematic measures have been implemented in our country to ensure the rational use of lands and to consistently improve legislation aimed at their protection.

Author also stated that The Constitution of the Republic of Uzbekistan is guaranteed that “land, underground assets are nationwide wealth, that they should be used wisely, and that they will be protected by the state”.

In the legal literature, there is no clear definition of the concept of crimes in the field of land use and conservation.

The dissertation classified land use and conservation crimes as follows:

a) *according to the object*: 1) crimes that encroach on social relations in the field of Environmental Protection and the use of nature (Articles 196, 197, 197¹); 2) crimes that encroach on the order of activity of the authorities, management and public associations (articles 229¹, 229⁴, 229⁵ and 229⁶);

b) *according to the object (predmet) of crime*: 1) criminal compositions that bring irrigated land under criminal law protection (article 197¹, part two of Article 229¹, part two of Article 229⁴, Paragraph “B”, section 229⁶); 2) criminal compositions that take all categories of land under criminal law protection (Articles 196, 197, 229⁵);

c) *according to the level of social risk*: 1) crimes with no greater social risk (CC 196, 197, 229¹, 229², 229³-articles, section 197¹ part one, section 229⁴ part one, section 229⁵ Parts One and two); 2) less serious offences (section two of Section 197¹, section two of Section 229⁴, section three of Section 229⁵, section one of section 229⁶); 3) serious offences(section four of Section 229⁵, section two of Section 229⁶);

d) *according to the definition of the requirement of administrative responsibility as a condition for the emergence of criminal liability*: 1) crimes in the field of Use and protection of lands with administrative prejudice (CC 197¹, 229¹, 229², 229³, 229⁴, 229⁵-Articles); 2) crimes in the field of land use and conservation that do not have administrative prejudice (Articles 196, 197, 229⁶);

e) *according to the subject of the crime*: 1) general subject; 2) special subject-landowner, land user or tenant (article 197¹ of the CC), official of the state body making a decision on the seizure of a land plot (article 229⁵ of the CC), official (paragraph “g” of the second part of Article 229⁶);

f) *according to the definition of positive liability*: 1) content of the crime for which the conditions of release from liability are established (article 197¹ of the CC); 2) content of the crime that provides for the mitigation of punishment,

including guarantees of non-application of punishment in the history of imprisonment (articles 229¹ and 229⁶ of the CC); 3) content of the crime for which positive liability is not provided (Articles 196, 197, 229⁴ and 229⁵).

One of the non-renewable natural resources is land, with an all-Land Fund of 13.5 billion hectares. Of this, 1.4 billion are cultural lands (arable land, gardens), 1.1 billion ha of land has become unsuitable for growing plants, 4.4 billion ha Earth desert, chala Desert, Arctic, Antarctica, high-category deserts area 3.3 billion ha, 1 billion hectares of useful lands as a result of negative human activity were added to the marshes¹.

In particular, the total land area of the Republic of Uzbekistan is 44 million. 27.1 million from 892.4 thousand hectares. 12.6 million hectares of agricultural land. the hectare corresponds to the forest fund, 9.6 thousand hectares to the share of reserve lands². At the same time, it was noted that as a result of the high rate of population growth of the Republic, the transfer of agricultural land to another category and the aggravation of the effects of global climate change, the size of irrigated land per capita in the last 15 years has decreased by 24% (from 0.23 hectares to 0.16 hectares)³.

The researcher explained the social necessity of establishing responsibility for the crimes under study by the following.

- the Earth is a limited natural resource, and the fact that it is not subject to adequate protection can negatively affect the condition of the lands;

- the processes of continuous intensification of urbanization and urban expansion are also creating a social need for land conservation;

- the social need for the criminal justice protection of lands as a subject of crime, the importance of lands as both an extremely important in terms of economic and unique natural resource in society and nature;

- the dynamics of crimes in the field of land use and protection, an increase in the number of crimes in question in recent years.

The history of the development of the norms of the law on responsibility for the crimes studied in the dissertation is periodized as follows:

Stage 1-protection of lands in ancient times by means of criminal justice.

Stage 2 is the protection of land in the Middle Ages by means of criminal justice.

Stage 3-the protection of lands during the colonization of Tsarist Russia by means of criminal justice.

Stage 4 is the protection of lands by criminal justice means during the rule of the former Union.

Stage 5-protection of lands during independence by means of criminal justice.

---

¹ Эргашев А.Э., Шералиев А.Ш., Сувонов Х.А., Эргашев Т.А. Экология ва табиатни муҳофиза қилиш. – Тошкент: Фан, 2009. – Б. 9.

² Статистик маълумотлар//Ўзбекистон Республикаси Ер ресурсларининг ҳолати тўғрисида миллий ҳисобот. Кадастр агентлиги. 2022. – Б.6.

³ <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/demography-2>

Stage 6-protection of lands in the conditions of new Uzbekistan with the help of criminal legal means.

Also, as a result of the study carried out within the framework of this chapter, author's definitions of the concepts of "land use", "land conservation", "crimes in the field of land use and conservation" have been developed.

The second chapter of the work is devoted to the "legal analysis of crimes in the field of land use and protection", in this chapter the author made a theoretical-legal analysis of the objective and subjective signs of crimes related to the use and protection of land.

The researcher deals with the general (social relations related to the person, his rights and freedoms, the interests of society and the state, property and natural environment, including the protection of land resources), special (social relations related to the field of Ecology (Articles 196, 197 and 197¹) and the order of activity of authorities, governing bodies (articles 229¹, 229⁴, 229⁵ and 229⁶), 196, Articles 197 and 197¹) as well as clarifying social relations regarding the management procedure (articles 229¹, 229⁴, 229⁵ and 229⁶).

A survey of forensic practice documents shows that a total of 9,012 hectares of land were arbitrarily occupied in 32,216 cases in 2019-2020 and in 4,6212 cases illegal construction was carried out on 3,500 hectares of land among the Republic¹.

According to the researcher, the following are examples of severe consequences resulting from violations of land use or conservation requirements: human morbidity through the harmful effects of mining production on the environment; a decrease in land productivity; failure of the above-ground level; a sharp drop in the Earth's ball bonity, etc.

Also, in the following cases, the seizure of a plot of land is legal: when the plot of land is used for other purposes than designated; when the plot of land is not used rationally, this is expressed in the fact that the level of yield for agricultural land is lower than the normative (according to the cadastral estimate) for three years; when the plot; when the land tax within the legislated terms, as well as the rent within the terms established in the lease agreement, are not regularly paid; when the land given for agricultural needs is not used for one year and the land given for non-agricultural needs is not used for two years; when the land plot is not used for two years after the purchase; and the right to life ownership, which is bequeathed to a plot of land, is in the event of a pledge – when the pledge is not used for the duration of the contract.

The content of the subjective side of the crimes under study is a complex form of guilt established by Article 23 of the current Criminal Code, that is, the form of guilt in relation to the preservation of nature is expressed in both revenge and carelessness, and the form of guilt in relation to the resulting consequence is expressed only by carelessness.

The dissenter believed that the stimulating norm in the third part of Article

---

¹ Information of the Department of supervision over the implementation of legislation related to the development of the agrarian and food sectors of the prosecutor general's Office of the Republic of Uzbekistan..

197¹ of the CC was not expedient. It held that the norm encouraged a person to commit an arbitrary crime, that is, that he was set to be released from liability if he ensured the return of an arbitrarily occupied piece of land. According to the dissertation, the norm of this incentive should be revised. Somehow, the provision of the return of its arbitrarily occupied land plot without informing the competent authorities, committing a crime provided for by Article 197¹ of the Criminal Code (not taking measures to prevent the arbitrary seizure of irrigated land), forms part of Article 229 of the current criminal law.

It is also advisable that article 229⁴ (violation of the land grant procedure) establishes the age of subject for the crime in question as 18 years of age, since land grant is the authority of an official. This view should be applied to the subject provided for by Article 229⁵ of the dissenter CC.

It has been concluded that it is advisable to sell the right to a plot of land or part of it, or to introduce a rule that a person who committed the crime of illegally giving it to another person (part one of Article 229⁶) can be released from criminal liability if he pleads guilty, reconciles with the victim and eliminates the damage caused.

In the third chapter, titled **‘Crimes in land use and conservation: qualifying and punitive assignment, foreign experience, and criminal law improvement issues’**, some issues of qualification of crimes committed by the dissertation in the field of land use and conservation, specific aspects of the assignment of punishment for crimes committed in the field of land use and protection, an analysis of international standards and experience of some foreign countries in the field of land use and conservation is also presented.

The dissertation differentiated the following aggravating circumstances according to objective and subjective signs of crimes committed in the field of land use and protection: a) according to objective signs: if those acts cause a person to die; if they are committed repeatedly; if there is a large amount of damage to the lands; if there is a huge amount of damage to the lands; if; such actions were committed with a large amount of damage; according to subjective signs: committed by a dangerous recidivist; committed by an extremely dangerous recidivist; committed using a service position; committed by a group of individuals with prior language attachment; committed in the interests of an organized group.

A socially dangerous act in accordance with the norm of the criminal law, which is expressed in the failure to take measures to prevent the arbitrary occupation of irrigated lands (article 197¹ of the CC), is expressed in criminal inaction-passive criminal behavior.

In the opinion of the dissenter, the application of the stimulating norm in this norm cannot be agreed according to:

First of all, according to paragraph 18 of the plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan “on certain issues arising in judicial practice in the implementation of the Land Code”, the arbitrary occupation of land plots is said-without the decision of the relevant competent authority in the manner prescribed by law, it is understood that land plots are occupied without the establishment of

plans (drawings) and descriptions of land plots, and the right to land plots without the state registration of the right to land plots.

Secondly, in accordance with Part 3 of Article 91 of the Land Code of the Republic of Uzbekistan in the same paragraph of the decision of this Plenum, when a land plot in a public account is arbitrarily occupied, its withdrawal is subject to the decision of the governor of the relevant district, city, region, when a land plot belonging to legal entities or individuals is arbitrarily, it is established that the return to the tenant or the owner of the land plot will be carried out according to the decision of the court¹. That is, in this position, the court distinguished two types of Return of a land plot to the owner (user, tenant) when it was arbitrarily occupied:

1) when a plot of land in a public account is arbitrarily occupied, its withdrawal is subject to the decision of the governor of the relevant district, city, region;

2) return a piece of land belonging to legal entities or individuals to a landowner, land user, tenant, or owner of a piece of land when arbitrarily occupied by a court decision.

A person who has not taken steps to prevent the arbitrary occupation of irrigated land for the first time accordingly can ensure the return of an arbitrarily occupied piece of land, or eliminate the consequences of arbitrary occupation, not to release him from liability, but to cause him to be held liable for arbitrariness.

The dissertation concluded that in order to establish liability for crimes expressed in violation of land legislation and to impose a fair punishment on them, to improve the practice of applying criminal law on this issue, it is advisable to draft a plenum of the Supreme Court of Uzbekistan ‘On certain issues arising in judicial practice in cases related to violation of land legislation’.

As noted by the dissertation, socially dangerous acts expressed in violation of the procedure for granting land (Art. 229⁴) and illegal seizure of a plot of land (Art. 229⁵) can also be seen as essentially a deviation from the scope of career competence. Here, a competition of norms arises when qualifying an act. In this context, it has been concluded that in the dispositions of norms being analyzed, the subject of a crime has the following special signs in criminal compositions, in which the sign of a special subject is not directly indicated: violation of the procedure for granting land (article 229⁴); illegal seizure of a plot of land.

The sale of the right to a plot of irrigated land or a part of it, or the illegal transfer to another person in a different way, is very close to an arbitrary crime, as well as these crimes are considered related object crimes. After all, the main direct object of arbitrariness is social relations that ensure the implementation of citizens' own rights in the manner prescribed by law.

The Legislature threatened to impose non – parole for land use and conservation crimes-fines, certain deprivation of rights, mandatory public works,

---

¹Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Ер кодексини татбиқ қилишда суд амалиётида вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида”ги қарори.
<https://lex.uz/acts/1455984#1457866>

correctional work and restrictions on freedom, criminal penalties in the history of deprivation of Liberty.

A study of judicial practice shows that crimes committed in the field of land use and conservation include arbitrary occupation of land plots (article 229¹ CC), violation of land grant procedures (article 229⁴ CC), as well as unlawful seizure of a plot of land (article 229⁵ CC), sale of the right to or part of an irrigated plot of land, or unlawful transfer to another person (article 229⁶ CC) indicates that cases of crimes have been seen relatively extensively in court.

The dissertation analyzed the sentencing sentences for the crimes under study, stating that 17.3% or 154 of the total prescribed criminal penalties were fines, 0.1% or 1 were certain deprivation of rights, 18.3% or 163 were Correctional, 59% or 524 were restrictions on freedom, 5.1% or 46 were due to imprisonment sentences, and that the, found that criminal penalties in correctional work and the history of fines are being assigned¹.

Another aspect is emphasized when referring to the specific aspects of imposing penalties for crimes committed in the field of land use and conservation. In particular, in the disposition of Article 197¹ of the CC-the failure of the landowner, land user or tenant to take measures to inform the competent authorities about the fact that the land plot is arbitrarily occupied is indicated as a criminal offense. In essence, both acts, namely failure to take measures to eliminate the consequences of environmental pollution (article 195 CC) and failure to allow arbitrary occupation of irrigated land (article 197¹ CC), are committed inaction. The disposition of Article 195 CC is material-containing (i.e. mass morbidity of people for the origin of criminal liability, extinction of animals, poultry or fish, or otherwise severe consequences, as well as the cause of human death), while the disposition of Article 197¹ of CC is formal in composition, i.e., in order to hold an individual liable, no consequence However, while the Legislature established that under Article 195, the environment would be punished with correctional labor for up to three years for failing to take measures to eliminate the consequences of natural environmental pollution, CC strengthened its sentence with up to three years imprisonment for failing to inform the competent authorities of the fact that the land owner, land user or tenant's land plot was arbitrarily occupied as provided If a person arbitrarily occupies plots of land (article 229¹ CC) is punished with imprisonment for up to one year. If failure to take steps to prevent arbitrary occupation of irrigated land (article 197¹ CC) was punishable by imprisonment for up to three years.

Law enforcement officers and professors who participated in an anonymous survey conducted during the study said “Do you think it is advisable to decriminalize article 197¹ CC (not to take steps to prevent arbitrary occupation of irrigated land)?, 50% of respondents-No, this norm is specially introduced to prevent arbitrary land occupation; 32.6%-yes, this norm supposedly obliges the landowner, land user or tenant not to allow arbitrary occupation of irrigated land;

---

¹ Ўзбекистон Республикаси Олий судининг 2023 йил 17 октябрдаги №07/14-15746-364-сонли хати

also, the landlord, land user or tenant's actions in the aim of not allowing arbitrary occupation of land may themselves remain arbitrary (article 229 CC); 15.2%-this norm is intended to be included in Article CC 229 as an aggravating part; 2.2% responded that it is not intended to change this norm.

The crime of not taking steps to prevent arbitrary occupation of actually irrigated land was introduced in order to prevent the crime of arbitrary occupation of plots of land. But it is implied that the negligence of the tenant, who uses land that has not taken steps to prevent seizing land rather than taking it arbitrarily, will be punished with more severe punishment. This goes against the principle of Justice of criminal law. The criminal penalties specified in the sanction for these crimes are also disproportionate. On the other hand, the Legislature has established liability for failure to report a criminal law Article 241 (failure to report or conceal a crime) without having clear knowledge of a serious or aggravated crime being prepared or committed. This means that a person cannot be held liable for failure to report unless he or she has clear knowledge of a crime with no greater or less severe social risk being prepared or committed. However, this criterion is grossly violated in Article 197¹ of the Criminal Code. That is, for this act, it is established that a criminal penalty is imposed on the subject of imprisonment for up to three years.

Accordingly, it has been concluded that decriminalization of Article 197¹ of the CC (failure to take steps to prevent arbitrary occupation of irrigated land) is desirable.

In the opinion of the dissertation, it is also necessary to revise the construction of criminal content for other criminal content in the field of Ecology. Because the current state of legislation and the practice of its application indicate that a person can be held accountable only if the consequences specified in the norm occur as a result of the crime of land pollution or violation of land use conditions or requirements for their protection. For this reason, we believe that the responsibility for the crime expressed in the pollution of land or in violation of the conditions of land use or the requirements for their protection is provided

It is advisable to revise the first part of the disposition of Articles 196 and 197 of CC and designate it as a formal composed Act, and to refer to aggravating compositions depending on the consequences caused by the act.

In violation of the prohibitions (restrictions) established as a result of the study, it is necessary to establish liability for the construction of buildings, structures and other objects on the lands of the Forest Fund and within their borders by introducing Article 198¹ in the new edition, as well as to aggravate liability for the Act provided for in Article 229⁴ (violation of land it has been concluded that it is also advisable to develop a proposal for criminal prosecution.

CONCLUSION

As a result of research on the issues of improving responsibility for crimes in the field of land use and conservation, the following proposals, recommendations and conclusions have been developed:

I. Conclusions regarding the enrichment of the theory of Criminal Law Science:

1. The social need for the establishment of responsibility for crimes in the field of land use and protection is explained by the following.

– the Earth is a limited natural resource, and the fact that it is not subject to adequate protection can negatively affect the condition of the lands;

– the processes of continuous intensification of urbanization and urban expansion are also creating a social need for land conservation;

– the social need for the criminal justice protection of lands as a subject of crime, the importance of lands as both an extremely important economic and unique natural resource in society and nature;

– the dynamics of crimes in the field of land use and protection, an increase in the number of crimes in question in recent years.

2. The history of the development of the norms of the law on liability for crimes in the field of land use and protection is periodized as follows:

Stage 1 – protection of lands in ancient times by means of criminal justice.

Stage 2 – is the protection of land in the Middle Ages by means of criminal justice.

Stage 3 – the protection of lands during the colonization of Tsarist Russia by means of criminal justice.

Stage 4 – is the protection of lands by criminal justice means during the rule of the former Union.

Stage 5 – protection of lands during independence by means of criminal justice.

Stage 6 – protection of lands in the conditions of new Uzbekistan with the help of criminal legal means.

3. The dissertation classified land use and conservation crimes as follows:

- *according to the object*: 1) crimes that encroach on social relations in the field of Environmental Protection and the use of nature (Articles 196, 197, 197¹); 2) crimes that encroach on the order of activity of the authorities, management and public associations (articles 229¹, 229⁴, 229⁵ and 229⁶);

- *according to the object (predmet) of crime*: 1) criminal compositions that bring irrigated land under criminal law protection (article 197¹, part two of Article 229¹, part two of Article 229⁴, Paragraph “B”, section 229⁶); 2) criminal compositions that take all categories of land under criminal law protection (Articles 196, 197, 229⁵);

- *according to the level of social risk*: 1) crimes with no greater social risk (196, 197, 229¹, 229², 229³ articles CC, section 197¹ part one, section 229⁴ part one, section 229⁵ Parts One and two); 2) less serious offences (section two of Section 197¹, section two of Section 229⁴, section three of Section 229⁵, section one of section 229⁶); 3) serious offences (section four of Section 229⁵, section two of Section 229⁶);

- *according to the definition of the requirement of administrative responsibility as a condition for the emergence of criminal liability*: 1) crimes in the field of Use and protection of lands with administrative prejudice (197¹, 229¹, 229², 229³, 229⁴, 229⁵ articles CC); 2) crimes in the field of land use and

conservation that do not have administrative prejudice (articles 196, 197, 229⁶ CC;

- *according to the subject of the crime*: 1) general subject; 2) special subject-landowner, land user or tenant (article 197¹ of the CC), official of the state body making a decision on the seizure of a land plot (article 229⁵ of the CC), official (paragraph 'g' of the second part of Article 229⁶);

- *according to the definition of positive liability*: 1) content of the crime for which the conditions of release from liability are established (article 197¹ of the CC); 2) content of the crime that provides for the mitigation of punishment, including guarantees of non-application of punishment in the history of imprisonment (articles 229¹ and 229⁶ of the CC); 3) content of the crime for which positive liability is not provided (articles 196, 197, 229⁴ and 229⁵ CC).

4. Author's definitions have been developed for the following concepts:

Land use-the procedure and conditions established by law for the use of land for specific purposes, which are reflected in land-Cadastral documents. Under land law, the use of land for their character and specific purposes (including the use for prospecting, the use for building a castle) is understood.

Land protection is a system of legal, organizational, economic, technological and other measures aimed at preventing unjustified withdrawal of land from agricultural turnover and the composition of lands and lands of historical and cultural significance for the purpose of their establishment, rational use, restoration and improvement of soil fertility, the effectiveness of forest fund lands, protection from harmful anthropogenic influences;

Crimes in land use and protection-pollution of the surrounding natural environment (pollution or destruction of land), violation of the terms of use of land, underground assets or their protection requirements, failure to take measures to prevent arbitrary occupation of irrigated land, arbitrary occupation of plots, violation of land grant procedure, illegal removal of a plot of land, sale of rights to or part of or misdeeds that are expressed in the wrongful giving to another person in a different way.

5. The seizure of a plot of land in the following cases is legal: when the plot of land is used for other purposes than the specified one; when the plot of land is not used rationally, this is expressed in the fact that the level of yield for agricultural land is lower than the normative (according to the cadastral estimate) for three years; when the plot of land; when the land tax within the legislated terms, as well as the rent within the terms established in the lease agreement, are not regularly paid; when the land given for agricultural needs is not used for one year and the land given for non-agricultural needs is not used for two years; when the land plot is not used for two years after the purchase; and the right to life ownership, which is bequeathed to a plot of land, is in the event of a pledge – when the pledge is not used for the duration of the contract.

6. In cases of land pollution or encroachment (Article 196 of CC) and violation of land use conditions or requirements for their protection (Article 197 of CC), arbitrary occupation of irrigated land plots by carrying out construction work on them (article 229¹ of CC), sale of the right to or part of irrigated land plot, or otherwise giving to a person (article 229⁶ of CC) land plots are recognized as a

crime subject. Failure to take measures to prevent arbitrary occupation of irrigated land, including notification of competent authorities on the fact of arbitrary occupation of the land plot (article 197¹), arbitrary seizure of land plots (article 229¹), violation of the land grant procedure (Article CC 229⁴), illegal seizure of the land plot (article 229⁵), in crimes expressed in the sale of the right to or part of an irrigated land plot, or in unlawful otherwise alienation (article 229⁶), land plots are not a subject of crime.

7. Illegal seizure of a plot of land, illegal seizure of a plot of land caused the demolition of buildings, other buildings, structures or Dow-trees on the plot of the plot or parts of them, the market value of this property, as well as the role of damage caused in connection with such a seizure of its owner in advance and without (article 229⁵) it can be considered that article 192¹ is a competing and duplicating norm.

II. Suggestions and recommendations for improving criminal law:

1. In accordance with Article 17 of the Criminal Code, it is advisable to set the age of the subject at 18 for this crime due to the fact that the acts provided for by Article 229⁴ (violation of the procedure for granting land) and Article 229⁵ (illegal seizure of a land plot) are committed by an official.

2. Article 66¹ of the Criminal Code proposes to make an amendment that the perpetrator of the acts provided for in the first part of Article 229¹ can be released from criminal liability in connection with reconciliation if he confesses to his guilt, reconciles with the victim and eliminates the harm caused.

3. It has been proposed to aggravate criminal penalties for the crime of polluting the surrounding natural environment (pollution or degradation of lands) (article 196), transferring this type of Act to the category of serious crimes.

4. The issuance of the incentive norm provided for in the third part of Article 197¹ of the Criminal Code (failure to take steps to prevent the arbitrary occupation of irrigated lands) is proposed.

5. It has been proposed to aggravate criminal penalties for the crime of violating the terms of use of land, underground assets or requirements for their protection (article 197 of CC), transferring this type of Act to the category of serious crimes.

6. It is based on the feasibility of establishing liability for the construction of buildings, structures and other objects on the lands of the Forest Foundation and within their borders in violation of the prohibitions (restrictions) established by the study by the introduction of Article 198¹ in the new edition.

7. It is also advisable to weigh down responsibility for the Act provided for by Article 229⁴ (violation of land grant) of CC, as well as to develop a proposal to establish a separate criminal liability for violation of the forest fund land grant procedure.

8. Section 229⁴ of the Criminal Law, which is expressed in violation of the procedure for granting land, states that an act (a) has caused a significant amount of damage; as well as

b) it is desirable that the responsibility for committed in the interests of an

organized group is differentiated.

9. Section 4 of article 229⁵ (unlawful seizure of a plot of land) provides for liability for the unlawful seizure of a plot of land in a manner that is dangerous to many. The criminal law states that the aggravating mark of the same content is: 1) in a manner that is dangerous to the majority (Article 56 – aggravating circumstances of punishment); 2) in a manner that is life-threatening to other persons (article 97 – intentional murder; 3) in a life-threatening manner for other persons (article 156 – inciting national, racial, ethnic or religious animosity); 4) in a dangerous manner for those around them (article 173-intentional destruction or damage to property); 5) in a manner that is dangerous to many (article 229⁵ – illegal seizure of a plot of land). In order to improve the terms and concepts used in CC by using a single form, it is desirable to homogenize the following sentences in a ‘way that is dangerous to the majority’ manner.

10. It is advisable to revise the first part of the disposition of Articles 196 and 197 of CC, which provides for liability for a crime expressed in violation of the conditions of land pollution or land use or the requirements for their protection, and designate it as an act of formal composition, and, depending on the consequences caused by the act, to provide for aggravating.

11. In order to establish liability for crimes expressed in violation of land legislation and to impose a fair punishment on them, to improve the practice of applying criminal law on this issue, it was proposed to draft a Decision of Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan ‘On certain issues arising in judicial practice in cases related to violations of land legislation’.

**РАЗОВЫЙ НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.31/31.01.2020.Yu.67.01 ПО
ПРИСУЖДЕНИЮ УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ АКАДЕМИИ РЕСПУБЛИКИ
УЗБЕКИСТАН**

**ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ РЕСПУБЛИКИ
УЗБЕКИСТАН**

МАРДАНОВ ФАРХОД НАРЗУЛЛАЕВИЧ

**ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА
ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРИ ПОЛЬЗОВАНИИ И ОХРАНЕ ЗЕМЛИ**

12.00.08 – Уголовное право. Уголовно-исполнительное право (юридические науки)

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии (PhD) по юридическим наукам

Ташкент – 2024

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан за № В2021.1.PhD/Yu496.

Диссертация выполнена в Правоохранительной академии Республики Узбекистан.

Автореферат диссертации размещен на трех языках (узбекском, русском, английском (резюме)) на веб-сайте Научного совета (www.proacademy.uz) и Информационно-образовательном портале «ZiyoNet» (www.ziynet.uz).

Научный руководитель:

Сафаров Джахонгир Исмоилович
доктор юридических наук, доцент

Официальные оппоненты:

Ахраров Бахром Джаббарович
доктор юридических наук, профессор

Камалова Дилдора Гайратовна
доктор философии по юридическим наукам,
доцент

Ведущая организация:

Академия МВД Республики Узбекистан

Защита диссертации состоится __ ____ 2024 года в 14:30 часов на заседании разового Научного совета по присуждению ученых степеней DSc.31/31.12.2020.I.Yu.67.01 при Правоохранительной академии Республики Узбекистан (Адрес: 100190, г. Ташкент, Юнусабадский район, ул. Рихсилы, 9. Тел.:(99871) 202-04-96; e-mail: info@proacademy.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Правоохранительной академии Республики Узбекистан (зарегистрировано за № ____). (Адрес: 100047, г. Ташкент, Мирабадский район, ул. Шахрисабз, 42. Тел.: (99871) 202-04-96, info@proacademy.uz).

Автореферат диссертации разослан __ ____ 2024 года.
(реестр протокола рассылки № __ от __ ____ 2024 года).

Б.Х. Пулатов

Председатель разового Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор юридических наук, профессор

М.Р. Анорбоев

Научный секретарь разового Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор философии (PhD) по юридическим наукам

Ф.Х. Рахимов

Председатель Научного семинара при разовом Научном совете по присуждению ученых степеней, доктор юридических наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Целью исследования является система уголовно-правовых отношений, связанных с преступлениями в сфере использования и охраны земель.

Предметом исследования является нормативные правовые акты и их применение на практике для регулирования уголовной ответственности преступлений в сфере использования и охраны земель, законодательство и практика развитых зарубежных стран, судебно-следственная практика, связанная с преступлениями данной категории, а также научные и доктринальные взгляды, концептуальные подходы и идеи по изучаемой теме.

Научная новизна исследования состоит в следующем:

обоснована необходимость установления уголовной ответственности только в случае причинения крупного ущерба деянием, выражающимся в нарушении условий землепользования или требований к их охране;

обоснована необходимость установления уголовной ответственности за непринятие землевладельцем, землепользователем или арендатором мер по уведомлению компетентных органов о занятии земельного участка;

обоснована необходимость установления уголовная ответственность за самовольное занятие орошаемых земельных участков при проведении строительных работ;

обоснована необходимость решения местных исполнительных органов о выделении земельного участка для государственных и общественных нужд основано на том факте, что принятия решения через систему «E-qaror» должно рассматриваться как обязательное условие для принятия такого решения.

Внедрение результатов исследования. На основе научных результатов, полученных в ходе исследовательской работы, посвященной изучению уголовно-правовых аспектов преступлений в сфере землепользования и охраны:

предложение о необходимости установления уголовной ответственности только в случае причинения крупного ущерба деянием, выражающимся в нарушении условий землепользования или требований к их охране отражена в статье 285 проекта Уголовного кодекса Республики Узбекистан (Акт Управления анализа проблем обеспечения законности и правопорядка Генеральной прокуратуры Республики Узбекистан от 11 октября 2023 года № 27/2-327-23). Принятие этого предложения послужило отличению точного признака отграничения деяния, выраженного в нарушении условий использования земли, подземных богатств или требований к их охране, от административного правонарушения, а также проявлению принципа справедливости уголовного права в привлечении к уголовной ответственности лиц за совершение этого деяния;

предложение о необходимости установления уголовной ответственности за непринятие землевладельцем, землепользователем или

арендатором мер по уведомлению компетентных органов о занятии земельного участка, были использованы при разработке абзаца первого пункта 2 Закона № 708 Республики Узбекистан от 16 августа, 2021 года. В частности, это нашло отражение в дополнении Уголовного кодекса Республики Узбекистан статьей 197¹ (непринятие мер по предотвращению самовольного захвата орошаемых земель). (Акт Департамента правового обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан от 29 октября 2021 года № 12/21-41). Принятие этих предложений послужило установлению уголовной ответственности за непринятие мер по предотвращению самовольного захвата орошаемых земель;

предложение о необходимости установления уголовной ответственности за самовольное занятие орошаемых земельных участков при проведении строительных работ, были использованы при разработке абзаца третьего пункта второй статьи 2 Закона №708 Республики Узбекистан от 16 августа 2021 года, в частности, это отражено во второй части статьи 229¹ (самовольное занятие земельных участков) Уголовного кодекса Республики Узбекистан (Акт Департамента правового обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан от 29 октября 2021 года № 12/21-41). Принятие этого предложения послужило установлению уголовной ответственности за деяние, выразившееся в произвольном захвате находящихся на орошаемых земельных участках, проведение в них строительных работ;

обоснована необходимость решение местных исполнительных органов о выделении земельного участка для государственных и общественных нужд основано на том факте, что принятие решения через систему «E-qarog» должно рассматриваться как обязательное условие для принятия такого решения, были использованы при разработке Постановление Кабинета Министров № 543 от 27 августа 2021 года (Акт Департамента правового обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан от 30 ноября 2021 года № 12/21-48). Принятие данного предложения послужило установлению принятия решений через единую электронную систему разработки, согласования и регистрации решений местных исполнительных органов – «E-qarog» – в качестве обязательного условия для принятия решения о выделении земельного участка в постоянное пользование для государственных и общественных нужд.

Апробация результатов исследования. Результаты, полученные в результате проведенных научных исследований, были апробированы на 4 научно-практических конференциях, в том числе на 2-х международных и 2-х республиканских.

Опубликование результатов исследования. По теме диссертационного исследования издано всего 12 научных работ, в том числе в 8 научных статей (2 на международных изданиях) и 4 тезисы в национальных и зарубежных конференций.

Структура и объем диссертации. Диссертационная работа состоит из введения, трех глав по семь параграфов, заключения, списка

использованной литературы и приложения. Объем диссертации составляет 152 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I-bo'lim (I-часть; I-part)

1. Mardanov F.N. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарлик белгиланиши зарурати, умумий тавсифи. *Huquqiy tadqiqotlar jurnali*, ISSN:2181-9130 Doi Journal 10.26739/2181-9130, <https://www.tadqiqot.uz/>, 7 jild, 5 son, (2022) 76-85.

2. Mardanov F.N. Ўзбекистонда ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун жавобгарликка оид қонун нормаларининг ривожланиш тарихига оид айрим мулоҳазалар. *Huquqiy tadqiqotlar jurnali*, ISSN:2181-9130 Doi Journal 10.26739/2181-9130, <https://www.tadqiqot.uz/>, 7 jild, 7 son, (2022) 53-61.

3. Mardanov F.N. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш билан боғлиқ жиноятларнинг субъектив белгилари таҳлили./ In *SCIENCE through time and space* ISSN: 2181-1415 <https://inscience.uz/index.php/socinov/index>, № 06 (2023), 404-411-66.

4. Mardanov F.N. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш билан боғлиқ жиноятларнинг объектив белгилари таҳлиliga оид айрим мулоҳазалар/ In *SCIENCE through time and space* ISSN: 2181-1415 <https://inscience.uz/index.php/socinov/index>, № 06 (2023), 192-205-66.

5. Mardanov F.N. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш билан боғлиқ жиноятлар учун жазо тайинлаш масалалари. Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш Академияси Ахборотномаси, ISSN:2181-9130 Doi Journal 10.26739/2181-9130, 3 jild, 55 son, (2023) 64-70.

6. Mardanov F.N. Criminal liability for crimes related to the use and protection of land in Uzbekistan. *The American Journal of Political Science, Law and Criminology*. SJIF 2023 – 7.304. DOI-10.37547/TAJPSLC Volume 05 Issue 07, (2023) pp. 29-39.

7. Mardanov F.N. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш билан боғлиқ жиноятларнинг субъектив белгилари таҳлили./ In *SCIENCE through time and space* ISSN: 2181-1415 <https://inscience.uz/index.php/socinov/index>, № 06 (2023), 404-411-66.

8. Mardanov F.N. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш билан боғлиқ жиноятларни квалификация қилиш масаласи. Ўзбекистон терговчиси. Илмий-амалий журнал. Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш Академияси. 3, 3/S (May 2023), 160–167. DOI:<https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss4>. –Б.81-92.

9. Mardanov F.N. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятларни квалификация қилишнинг айрим жиҳатлари / *Ta'lim ilmiy va ilmiy texnik onlayn konferensiya va innovatsion tadqiqotlar ilmiy va ilmiy texnik onlayn konferensiya*, 1(53), <http://conf.sciencebox.uz/> ISSN 2181-9564. 2023. pp.92-97.

10. Mardanov F.N. Some considerations on the history of the development of the norms of the law on liability for crimes in the field of land use and protection in Uzbekistan /Artificial intelligence on Science and Education. <https://papers.online-conferences.com/index.php/titfl/issue/archive>. 2023. pp.159-163.

II-бўлим (II часть; II part)

11. Mardanov F.N. Исполнения и охраны земель: анализ международных стандартов и опыта некоторых зарубежных стран /Artificial intelligence on Science and Education. <https://papers.online-conferences.com/index.php/titfl/issue/archive>. 2023. pp.164-167.

12. Mardanov F.N. Ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш соҳасидаги жиноятлар учун жазо тайинлашга оид мулоҳазалар / Та'лим ilmiy va ilmiy texnik onlayn konferensiya va innovatsion tadqiqotlar ilmiy va ilmiy texnik onlayn konferensiya, 1(53), <http://conf.sciencebox.uz/> ISSN 2181-9564. 2023. pp.98-104.

Автореферат “Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси ахборотномаси” журнали таҳририятида таҳрирдан ўтказилиб, ўзбек, рус ва инглиз тилларидаги матнлар ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босишга рухсат этилди: __.__.2024 йил.
Бичими 60x84 1/16 , “Times New Roman”
гарнитурда рақамли босма усулида босилди.
Шартли босма табағи 3,2. Адади: 100. Буюртма: № 93.
Тел (99) 832 99 79; (99) 817 44 54.
“IMPRESS MEDIA” МЧЖ босмаҳонасида босилди.
Тошкент ш., Яккасарой тумани, Қушбеги кўчаси, 6-уй.